

Alegorijsko čitanje naturalističkih Zolinih i Kumičićevih romana iz perspektive arhetipske kritike

Potalec, Marijana

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:027199>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij
Hrvatski jezik i književnost

Marijana Potalec

**Alegorijsko čitanje naturalističkih Zolinih i Kumičićevih romana iz
perspektive arhetipske kritike**

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2011.

Sadržaj

Sažetak.....	2
Uvod.....	3
Opće značajke naturalizma.....	5
Elementi naturalizma u Zolinim romanima.....	6
Elementi naturalizma u Kumičićevim romanima.....	9
Kritika o Zolinom naturalizmu.....	12
Kritika o Kumičićevom naturalizmu.....	13
Ukratko o značenju alegorije.....	15
Arhetip femme fatale.....	16
Arhetip majke.....	21
Arhetip prostitutke.....	25
Arhetip djevice.....	28
Arhetip žrtve.....	30
Zaključak.....	36
Literatura.....	38

Alegorijsko čitanje naturalističkih Zolinih i Kumičićevih romana iz perspektive arhetipske kritike

Rad obuhvaća obradu romana Eugena Kumičića i Emilea Zole. Romani koji se proučavaju su *Nana* i *Therese Raquin* čiji je autor Emile Zola te *Gospođa Sabina* i *Olga i Lina* Eugena Kumičića. Zolini romani predstavljaju sam začetak naturalizma u francuskoj književnosti, a time i u svijetu. Kumičić postaje Zolin sljedbenik i preuzima neke postavke naturalizma koje unosi u svoja djela koja su predmet ovog rada. Prikazani su opći elementi naturalizma koji je obilježio književni rad obojice autora. Nakon toga u radu se može pročitati kako je kritika reagirala na nastanak naturalizma i njezine predstavnike. Zola je prikazan kao utemeljitelj, a Kumičić kao poklonik koji samo dijelom uspijeva u svom naumu da u svoj književni rad unese naturalističke postavke. Zašto neki kritičari Kumičićeva djela smatraju naturalističkim, a neki nikako ne pristaju na takve izjave pokazat će analiza. Alegorijsko čitanje iz perspektive arhetipova bit će glavni dio rada. Koji se arhetipovi javljaju u kojim djelima i koje su sličnosti i razlike romana proučavanih autora bit će prikazano kroz detaljnu analizu. Kroz arhetipove *femme fatale*, majke, prostitutke, djevice i žrtve bit će prikazani različiti likovi. Karakteri likova ne mogu se generalizirati pa jedan lik može utjeloviti nekoliko arhetipova. Likovi koji su podvrgnuti analizi su uglavnom glavni ženski likovi u djelima ili njihov odnos prema drugim likovima. Sve prikazano potkrijepljeno je citatima iz romana. Kroz analizu arhetipova vidimo kakvu je stvarnost autor htio prikazati postupcima svojih likova. U načinu prikaza arhetipova alegorijski su prikazani stvarni život i stvarni ljudi. Na taj način stvara se poveznica arhetipske kritike i alegorijskog čitanja.

Ključne riječi: Zola, Kumičić, naturalizam, arhetipovi, alegorija

Uvod

Tema rada sastoji se od nekoliko elemenata koji se međusobno nadopunjuju. Najvažniji su autori kojima se rad bavi. To su Emile Zola¹ i Eugen Kumičić². Povijesno razdoblje kojem pripadaju njihova djela, koja će se obrađivati u radu, su osamdesete godine devetnaestog stoljeća. Djela koja će biti analizirana su Zolini romani *Nana* i *Therese Raquin* te *Gospođa Sabina* i *Olga i Lina* Eugena Kumičića. Komponente koje povezuju ova djela su elementi naturalizma koji postoje u svim djelima. Iz tog razloga važno je prikazati opće značajke naturalizma. Kod Zole elementi naturalizma prevladavaju jer je on začetnik istog pravca u književnosti. Kada govorimo o Kumičiću, on je pristaša tog pravca čije postavke pokušava primijeniti u svojim djelima pa govorimo o pojedinim elementima naturalizma u njegovim djelima. Zadatak je kod Zole prikazati kako izgleda pravo naturalističko djelo, a kod Kumičića provjeriti koje naturalističke elemente on uvodi u svoja djela, a koje ne uspijeva prikazati. Kako bi potkrijepili te navode potrebno je navesti mišljenje kritike koja se u različitim vremenskim razdobljima različito odnosila prema romanima koje proučavamo.

Drugi dio rada bavi se alegorijskim čitanjem iz perspektive arhetipova. Potrebno je prikazati što se podrazumijeva pod alegorijom i alegorijskim čitanjem. Tek nakon prikaza pravog značenja alegorije možemo ju primjenjivati na djela i likove koje proučavamo kroz perspektivu arhetipova. Alegorija podrazumijeva dva značenja. Jedno je doslovno značenje izneseno u samom tekstu, a drugo je preneseno ili alegorijsko značenje koje se iz teksta može iščitati. U radu alegoriju iščitavamo iz prikazanih arhetipova. Arhetipovi su stoga spremišta alegorijskih značenja.

¹ Emile Zola rođen je u Parizu 1840. godine. Djetinjstvo je proveo u provinciji na jugu Francuske, a kao osamnaestogodišnji mladić odlazi u središte Pariza. Godine 1862. zapošljava se u uglednoj nakladničkoj kući gdje upoznaje mnoge poznate književnike i dobiva uvid u njihov način života. Zola postaje novinar, kazališni, književni i likovni kritičar, dramatičar, romanopisac i teoretičar naturalizma. Umire 1902. godine (Zola, 2002: 353). Autor velikog broja djela još je poznatiji po tome što se smatra osnivačem i vođom naturalističke škole. Zola je želio učiniti revoluciju u književnosti stvaranjem nečeg novog. To je učinio stvaranjem naturalističkog pokreta koji zahvaća cjelokupnu svjetsku književnost (Čale, 1982: 510).

² Eugen Kumičić bio je romanopisac, novelist i dramatičar. Rođen je u Brseču 1850. godine. Završio je pučku školu, pohađao hrvatsku i talijansku gimnaziju. Godine 1870. upisao je studij medicine u Pragu, ali ga ne završava jer je sljedeće godine otišao u Beč na Filozofski fakultet gdje upisuje povijest, zemljopis i filozofiju. Dvije godine nakon diplomiranja odlazi na dvogodišnji boravak u Pariz. Tamo prebiva do 1875. godine. Nakon toga boravi u Bosni u službi austrijske vojske. Godine 1879. postaje profesorom u zagrebačkoj gimnaziji. Ta služba traje do 1883. godine. Tada to mjesto napušta i počinje se baviti političkim radom i književnošću. Političko opredjeljenje koje zastupa u Hrvatskom saboru je pravaštvo. Do smrti je aktivan u politici i u tadašnjem književnom životu. Umro je u Zagrebu 1904. godine (Bogišić, 1998: 191). Često se skrivao iza pseudonima Jenio Sisolski (Jelčić, 2004: 241).

Nakon toga nekoliko arhetipova bit će objašnjeno, a zatim primijenjeno na likovima koje nalazimo u romanima. Likovi koji su odabrani za analizu uglavnom su ženski likovi. Većina rada odnosi se na njihov prikaz kroz različite arhetipove, ali važno je prikazati i njihov odnos prema drugim likovima koji direktno utječu na njihov život. Prvi arhetip je femme fatale. Kroz taj arhetip autor pokušava prikazati samostalnu, jaku, ali destruktivnu ženu koja uništava sebe, ali i ljude oko sebe. Nana, Theresa, Olga i Sabina su primjeri fatalnih žena što će biti prikazano detaljnom analizom i citatima kojima će se potkrepljivati izrečeno. Sljedeći arhetip je arhetip majke. Svi glavni ženski likovi u jednom periodu svog života postaju majke ili su barem dovedene u situaciju da to postanu. Njihovo ponašanje u tim trenucima prikazano je kroz arhetip majke. Arhetip prostitutke prikazuje način života navedenih žena i kamo ih takvo ponašanje vodi. Njemu je suprotstavljen arhetip djevice koji prikazuje drugačiju stvarnost i drugačiji život od života u prostituciji. Na kraju imamo arhetip žrtve u kojem su prikazane sve osobe koje su stradale pod destruktivnim utjecajem proučavanih ženskih likova. Sada je vidljivo da je zadatak rada prikazati zašto određeni likovi utjelovljuju određene arhetipove i na koji način je to vidljivo u djelima.

Na kraju vidimo kako arhetipovi mogu predstavljati alegoriju, odnosno neko drugo značenje kojima se kroz likove prikazuju stvarne osobe koje postoje u društvu određenog vremena. Vrlo lako je vidjeti kakva je sudbina namijenjena kojem liku i koji su postupci tome prethodili. Analizom arhetipova dolazimo do alegorijskog tumačenja, a samim time i prikaza stvarnog života. Na taj način kroz arhetipove možemo alegorijski čitati djelo što je cilj ovog rada.

Opće značajke naturalizma

Naturalizam je književni pokret kojemu pripadaju romani Emilea Zole i Eugena Kumičića. Važno je navesti karakteristike naturalizma jer je taj književni pokret utjecao na konačan izgled romana koji se proučavaju u ovom radu. Uvidjet ćemo koji su elementi naturalizma prisutni kod Zole, a koji kod Kumičića. Tek na temelju toga možemo odrediti u kojoj mjeri se romani smatraju naturalističkim kako bi pristupili detaljnoj analizi. Mnogi kritičari bavili su se tom temom, a u nastavku teksta prikazano je mišljenje nekoliko njih.

August Kovačec navodi da je naturalizam književni pokret koji je nastao u Francuskoj potkraj 19. stoljeća, a proširio se po cijeloj Europi u opreci s romantičkim idealizmom. Naturalizam je filozofski pogled koji sve pojave nastoji svesti jedino na prirodne uzroke. Priroda je primarno načelo svega postojećeg. Služi se metodom znanstvene egzaktnosti koju povezuje s čovjekovim naslijeđem i sredinom. Teži preciznosti opisa i dokumenata (Kovačec, 1996: 662).

Radoslav Josimović navodi da svako vraćanje prirodi koje ima za cilj njezino upoznavanje možemo nazvati naturalizmom (Josimović, 1967: 53). U naturalističkim djelima potrebno je prikazati ljude od krvi i mesa koji su preuzeti iz stvarnosti. Treba ih znanstveno analizirati bez laži. Konačno u književnosti treba nestati fiktivnih ličnosti koji nemaju nikakvih vrijednosti kao ljudski dokumenti (Josimović, 1967: 55). Naturalistički romani trebaju napustiti imaginaciju kao sredstvo kreiranja jer se treba istraživati istina koja se temelji na proučavanju dokumenata (Josimović, 1967: 56). Knjige naturalističkih pisaca su znanost, analiza i anatomija društva. Naturalisti se bave dijagnozom srca i duše. Oni postavljaju dijagnozu kao temelj svemu. Smatraju da bez istraživanja nema ni rezultata (Josimović, 1967: 197). Za nastanak naturalističkog djela potrebno je da pisac prouči mjesto i ljude za svoj budući roman. Mora o njima mnogo razmišljati i čitati sve što bi moglo biti korisno. Sve to mora se sleći u njegovoj duši da bi u svom romanu mogao povratiti svijetu sve slike i prizore (Josimović, 1967: 199).

Aleksandar Flaker navodi da se roman u naturalizmu može shvatiti kao mogućnost vjernog reproduciranja zbilje (Flaker, 1976: 313). Važno je napomenuti da Flaker naturalizam smješta u razdoblje dezintegracije realizma. Konkretnije, to se odnosi na sedamdesete i osamdesete godine 19. stoljeća (Flaker, 1976: 164).

Frano Čale smatra da je Zolin cilj u romanu uvesti strogu znanstvenost tako da književnost 19. stoljeća postane književnost eksperimentalnog romana. On smatra da čovjek nije proizvod slučajnosti već je on posljedica niza pojava na koje utječu naslijeđe i sredina u kojoj živi (Čale, 1982: 510).

Zola je prvi pojam naturalizma upotrijebio za naziv književnog smjera. U hrvatsku književnost pojam naturalizma uvodi Eugen Kumičić nakon boravka u Parizu (Kovačec, 2005, 603). Na kraju je važno naglasiti da je naturalizam Zolino učenje (Josimović, 1967: 76).

Nakon svega navedenog lako je uočiti bitne karakteristike naturalizma. Sve pojave se svode na prirodne uzroke, u pisanju je bitno poistovjećivanje sa znanošću i teži se preciznosti opisa i dokumenata. Likove oblikuje naslijeđe i sredina u kojoj žive. Ljudi koji se opisuju moraju biti preuzeti iz stvarnog svijeta, društvo se mora analizirati da bi se postavila dijagnoza života. Bitno je vjerno reproducirati zbilju. Sve ove značajke bit će konkretno prikazane u Zolinim i Kumičićevim romanima.

Elementi naturalizma u Zolinim romanima

Koji su najvažniji elementi naturalizma već je rečeno, a sada će oni biti prikazani na konkretnom primjeru, na romanu *Therese Raquin*³. Drugi naturalistički roman koji se prikazuje u radu je *Nana*, a o njemu će biti riječi kasnije.

Mišljenja o romanu *Therese Raquin* su podijeljena. Neki autori roman veličaju dok se nekima nikako ne sviđa njegov koncept, a ni prikaz likova i njihovih života. Animalni temperament kojim je Zola obdario svoje likove teško je prihvatiti kao dio zbilje.

Tako Čale navodi da Emile Zola svoju *Therese Raquin* naziva velikom psihološkom i fiziološkom studijom. U tom romanu on želi iskazati stvarnost na drastičan način. Želi odbaciti romantične iluzije i poput znanstvenika proučavati različite temperamente u sukobu strasti kao i utjecaj okoline na likove (Čale, 1982: 510). Josimović je malo kritičniji i smatra da autor želi sve zapaziti i iznijeti svaku pojedinost što u cjelini donosi više surovosti i usiljenosti (Josimović, 1967: 35).

Na konkretnim primjerima iz djela bit će prikazano kako izgleda naturalističko djelo. Pisac se poistovjećuje sa znanošću. To je vidljivo iz opisa osjećaja koji obuzimaju likove dok to autor bilježi ne propuštajući ni jedan detalj. Jedan od glavnih likova, Laurent, ne može spavati od straha koji izaziva grižnja savjesti.

³ Roman *Therese Raquin* izlazi 1868. godine i privlači pažnju kritike, ali u široj javnosti ne nalazi odjeka iako je Zolin cilj bio upravo da privuče mase (Čale, 1982: 510). U samom predgovoru *Therese Raquin* Zola progovara braneći svoj roman i kritizirajući kritičare koji su toliko ocrnjivali njegov način rada. On vrlo slobodno govori: *Kritika je moju knjigu dočekala grubo i s ogorčenjem. Neki krjeposni ljudi u jednako krjeposnim redakcijama učinili su grimasu gađenja i dohvatili moju knjigu hvataljkama kako bi je bacili u vatru....vrlo mi je drago ustvrditi da su živci mojih kolega po zvanju osjetljivi kao u malih djevojčica....Ali mi je žao što izgleda da nijedan od tih stidljivih novinara, koji su porumenjeli čitajući moju Theresu Raquin, nije razumio smisao toga romana...Ja sam u Theresi Raquin htio studirati temperamente, a ne karaktere...* (Zola, 1996: 5-6)

Ubojica se nije usudio otvoriti oči. Bojao se da će u jednom kutu ugledati svoju žrtvu. Na mahove mu se učinilo kao da se pod njim miče krevet. Umislio je da se Camille sakrio pod postelju i drma njome kako bi ga oborio i ugrizao. Smeten, raščupane kose, grčio se pun groze na svom madracu misleći da udarci odozdo postaju sve žešći i žešći. Zatim se uvjeri da se postelja ne miče. Nastupilo je suprotstavljanje (Zola, 1996: 118-119).

Iz citata je vidljivo kako psihička rastrojenost uništava odraslog čovjeka. Koliko god se Laurant opirao nikako ne može obuzdati osjećaje i utvare koje ga opsjedaju. Sve se to događa noću, ali s razlogom. Laurant se gubi pod pritiskom zbog ubojstva koje je počinio. Svaki pokret u svakom trenutku opisan je vrlo precizno. Autor želi znanstveno prikazati ponašanje jednog čovjeka. Svaki čovjek ima svoju prirodu, a Zola u svojim djelima prikazuje ljude u specifičnim životnim situacijama u kojima naglašava utjecaj čovjekove prirode na suočavanje s problemima.

Nadalje, naturalizam u svojim djelima zahtijeva da svakog lika oblikuje naslijeđe i sredina u kojoj živi. Tako možemo prikazati komparaciju Laurentova i Theresina temperamenta i utjecaj sredine i događaja uslijed kojih su se našli.

Theresina slabašna i nervozna narav čudnovato je djelovala na tešku i sangviničnu Laurentovu narav. Različitost njihovih temperamenata učinila je od tog čovjeka i te žene čvrsto povezan par, stvorivši među njima neku vrstu ravnoteže i upotpunivši na neki način njihove organizme. Ljubavnik je davao svoju krv, a ljubavnica svoje živce i oni su živjeli jedno u drugome s vječnom potrebom za grljenjem i poljupcima, koji su regulirali mehanizam njihovih bića. No sada je nastao neki preokret. Prevladali su suviše razdraženi Theresini živci. Laurent se, pod žestokim utjecajem mlade žene odjednom našao u punoj živčanoj razdraženosti (Zola, 1996: 157).

Theresa je naslijedila slabašnu narav. To joj u životu nije pravilo probleme jer je od malena živjela uz Camillea koji je bio bolehljiv pa je tome stanju sve bilo podređeno. Živjela je u zatvorenoj sobi s bolesnikom iako nije bila bolesna i pila lijekove koje je i on pio jer je to zahtijevao da bi on bio poslušan. Ona je skrivala svoj temperament i živjela sa smirenim živcima dok nije upoznala svoga ljubavnika. Tada se sve iz temelja mijenja. Ona pod njegovim utjecajem pokazuje žestinu svog temperamenta. Pokazuje koliko jako može ljubiti, ali i koliko jako može mrziti. Sada ona više nije slabašna žena koja može kontrolirati svoju narav već sve životinjsko što može postojati u čovjeku izlazi na vidjelo i utječe na njezino ponašanje. Ona se pod utjecajem svoga ljubavnika mijenja.

Laurent je potpuno drukčiji od Therese. On je cijeli svoj život bio praktičan čovjek koji naginje lijenosti. Bilo mu je važno da ima dovoljno materijalnih prihoda za lagodan život. Dovoljno mu je bilo uživati u hedonizmu koji je uključivao dovoljno hrane, malo ili nimalo rada i ženu koja će biti kraj njega i udovoljavati njegovim fizičkim potrebama. Sve se u njegovom životu mijenja kada postaje toliko ovisan o ženi koja mu se potpuno predala da za nju i ubija. On više nije ravnodušan prema svemu, više se ne može kontrolirati i njezina živčana rastrojenost

prelazi i na njega. Njihova narav se mijenja što ovisi o sredini u kojoj žive i događajima koji su im poremetili život. Ovakav način prikazivanja ljudi može se nazvati znanosti o ljudskom ponašanju.

Ljudi koji se opisuju moraju biti preuzeti iz stvarnog života. Bitno je vjerno reproducirati zbilju kako bi se društvo analiziralo da bi se postavila dijagnoza života. U romanu *Therese Raquin* prikazuje se život nižeg sloja ljudi u Parizu. Sama ulica u kojoj glavni likovi posjeduju trgovinu je mračna, pusta i odiše prljavštinom. Sve to ocrtava i ljude koji se takvim prostorima kreću. U takvoj prljavštini reflektira se i njihov način života. Ovako je prikazan prostor gdje glavni likovi žive i njihova reakcija na takav način života.

Kad je Therese stupila u dućan u kojem je odsad imala živjeti, pričinilo joj se kao da se spustila u masnu zemlju nekakve jame. Nešto ju je stislo u grlu, a koža joj se naježila od straha. Pregledala je prljavi dućan, uspela se u prvi kat, razgledala sve tri sobe. Te gole sobe bez namještaja bile su odvratne od samoće i otrcanosti. Mlada žena nije smogla ni jedne kretnje, nije rekla ni jedne riječi. Bila je kao okamenjena. Kad je tetka s njezinim mužem sišla, ona je sjela na neki kovčeg, grlo joj se lomilo od grcanja jer nije mogla plakati (Zola, 1996: 25).

Ovdje je prikazana zbilja jednog povijesnog razdoblja u velikom i poznatom Parizu. Iako je veličanstven, u njemu ipak postoje mjesta koja odišu tugom i prljavštinom. U citatu je prikazana osoba od krvi i mesa čija je reakcija vrlo stvarna u danoj situaciji. Reakcije koje obuzimaju njezino tijelo preuzete su iz zbilje. Kasnije, kada govorimo o Theresi i Laurentu, karakterizacija likova odlazi u krajnost. Unatoč tome, kroz cijeli roman prikazuju se ljudi koji su ocrtani kroz zbiljski život i njihove reakcije na život koji im donosi raznolika neočekivana iznenađenja. Kroz njihove reakcije i njihov način života vidljivo je kakvo je društvo toga vremena.

Važne značajke naturalizma prikazane su konkretnim primjerima na konkretnom djelu. S obzirom da je Zola utemeljitelj i začetnik tog književnog pravca u njegovim djelima možemo naći bezbroj elemenata naturalizma jer je on original kojeg svi ostali slijede. Vrlo lako je sve elemente pronaći u romanu *Nana*⁴. To neće biti učinjeno radi nepotrebnog ponavljanja, ali nije na odmet navesti nekoliko činjenica i o tom romanu.

Može se napomenuti Josimovićevo mišljenje da je *Nana* psihografija razvrata. U njoj se ocrtavaju sve prljavštine jedne metropole. *Nana* je cinična zavodnica, ali u isto vrijeme jedno veliko ojađeno dijete, nježna majka (Josimović, 1967: 60). Roman *Nana* ima dvije glavne

⁴ Roman *Nana* tiskan je 1880. godine i to nakon što je objavljen u nastavcima u listu *La Voltaire*. Prvi dan nakon izlaska knjige prodano je čak pedeset tisuća primjeraka što je nečuven broj za navedeno povijesno razdoblje. *Nana* je doživjela veliki uspjeh, a skandal koji je izazvala bio je važan element toga uspjeha. Zola je optužen za pornografiju. Njegov argument obrane je da on slika stvari koje na žalost i tako postoje u životu (Čale, 1982: 512).

ličnosti, a to su Nana i Pariz. One međusobno dijele tisuću različitih odnosa. Nana je gospodarica koja zaposjeda cijeli Pariz, ali kasnije se pretvara u njegovu strašnu žrtvu (Josimović, 1967: 60).

Elementi naturalizma u Kumičićevim romanima

Eugen Kumičić smatra se autorom dvaju naturalističkih romana koji imaju zagrebačku tematiku. To su romani *Olga i Lina*⁵ i *Gospođa Sabina*⁶. Kao što su elementi naturalizma prikazani na romanu *Therese Raquin* tako će biti prikazani i na romanu *Olga i Lina*. Zola je začetnik naturalizma pa se u njegovim djelima on podrazumijeva. Kumičić je njegov sljedbenik i u svojim djelima on koristi naturalističke elemente onako kako ih je on shvatio. Koliko je uspio u tome pokazati će analiza *Olge i Line*. Prije toga vidjet ćemo nekoliko komentara o samom djelu iz pera različitih autora.

Vrlo oštro istupa Kovačec koji kaže da Kumičić svojim romanom *Olga i Lina* izaziva žestoke rasprave i da je tim romanom podijelio književnu javnost (Kovačec, 2005: 603).

Sam početak naturalizma u Hrvatskoj pripada Kumičiću s čime se slaže i Aleksandar Flaker koji navodi da početak realizma u hrvatskoj književnosti obilježavamo Kumičićevim romanom *Olga i Lina* koji nastaje na temelju naturalističkog (zolaističkog) programa (Flaker, 1976: 164).

Slavko Ježić navodi da se u romanu *Olga i Lina* prikazuje pokvarenost suvremenog društva. Može se uočiti da su Kumičićevi dobri likovi vrlo dobri, a zli su do krajnosti zli. Kumičić se bavi politikom što se u njegovim djelima prikazuje rodoljubljem. Dobri i plemeniti likovi su uvijek Hrvati dok su zločinci i spletkari većinom stranci (Ježić, 1993: 274).

Prva značajka naturalizma koja će biti konkretno prikazana odnosi se na vraćanje prirodi. Važno je precizno dokumentiranje i opisivanje koje graniči sa znanstvenim načinom prikazivanja građe.

Gospođa Staraner bijaše jaka, krupna tijela. Moglo joj je biti pedeset godina. Znala bi se opiti kao kakav kanonir, te joj je i odviše crveno bilo veliko i okruglo lice. Imala je i male sijede brkove, a i pod donjom usnom, po strani, izraslo joj na jednoj bradavici nekoliko sijedih, dugačkih dlačica (Kumičić, 1965: 103).

U citatu je vidljiv opis lika. Gospođa je opisana u detalje i čitajući o njoj vrlo lako ju možemo zamisliti. Detalji o njoj i o izgledu njezina lica vrlo su jasno prikazani. Ovaj opis

⁵ Roman *Olga i Lina* tiskan je 1881. godine (Jelčić, 2004: 242). Zanimljivo je napomenuti da je roman prvi puta objavljen anonimno pod naslovom *Olga i Liza* (ne Lina!). Neposredno nakon toga roman je objavljen pod pseudonimom *Jenio Sisolski* sa sadašnjim naslovom *Olga i Lina* (Kumičić, 1965: 274).

⁶ Roman *Gospođa Sabina* tiskan je 1883. godine (Jelčić, 2004: 242). Taj roman smatra se najboljim tekstom iz kruga hrvatskih naturalističkih romana i pripovjedaka (Kumičić, 1979: 259).

možemo nazvati naturalističkim. U djelu takvi opisi nisu brojni jer Kumičić u karakteriziranju svojih likova naginje romantičkim opisima. Dobri likovi su lijepi i dobri, a loši su loši i ne mijenjaju se kroz cijelu radnju. Tako imamo opis Olge koja odiše dobrotom.

Olga Milić bijaše uistinu krasno djevojče. Navršila joj se petnaesta... Na vitkom i nježnom stasu lijepo joj je pristajalo bijelo i lagano ljetno odijelo. Ispod jednostavna slamnata šešira, koji joj je svojim širokim i malko spuštenim krilom zasjenjivao lice sve do gornje usnice, spuštala se na gospodska ramena zlatna i mekana kosa u debelim pletenicama... Naišavši na ljepšu sliku otvorila bi nešto više lijepo oči i ne posve rumene usne, pa se vide zubići, bijeli poput bisera. U njenim modrim očima zrcalio se neki sjetni mir, njezino čisto i bezazleno srce (Kumičić, 1965: 38).

Kumičić u pisanju više naginje idealiziranju svojih likova. To vidimo na primjeru Olge koja je prikazana kao savršena osoba. U naturalizmu nema savršenih osoba. One trebaju biti vrlo realno prikazane i više naginjati groteski nego idealizmu koji nam nameće romantizam. Ponekad kao što smo vidjeli, ali vrlo rijetko, Kumičić se drži postavki naturalizma u svojim opisima.

Nadalje, naturalistička djela temelje se na opisu društva i sredine u kojoj se likovi nalaze i utjecaju naslijeđa na njihov život. Roman *Olga i Lina* uglavnom se temelji na opisu visokih krugova zagrebačkog života krajem 19. stoljeća.

A Olga?... Briga ga za tu gusku! – A barunska riječ? Ha, ha, ha, ma u Hrvatskoj nisu ipak svi ljudi lude! Ako se i dozna da sam udovici Klari zadao riječ, ti će ljudi bez sumnje razabrati da sam radio pametno i za svoj probitak! – A što će tek reći Zagrepčanke kad budu vidjele moju suprugu Linu, rođenu barunicu Steiner? Neće li možda sve one blijede gizdeline i svu onu grdnu vojsku gladnih plaćenika očarati svojom krasotom? A koterije? A plesovi? Neće li možda Lina biti svuda prva, svuda kraljica, sunce?... Jest, pa i dobro je da Lina dođe u Zagreb! Ona će više učiniti za civilizaciju od svih takozvanih patriota. Tri Line, i Zagreb je odličan, naobražen grad, velegradskoga značaja!!! Barun je u to bio duboko uvjeren (Kumičić, 1965: 96-97).

Iz citata je jasno vidljivo kakvo je društvo u to vrijeme. Gradu je važna samo zabava, ljepota pa opet zabava. Moral nije visoko na ljestvici vrijednosti. Lina bi se, kao osoba lošeg morala, bez problema uklopila u takvo društvo. Društveni probitak moguć je samo ispraznim titulama. Barun je naslijedio svoje barunstvo i koristi ga za svoj probitak u društvu. Nije važno pokazati se kao dobra osoba već imati titulu koja je važna za društveni položaj. Vrlo se lako izgubiti u pokvarenom društvu ako su novac i titula naslijeđeni, a ništa se nije postiglo vlastitim radom. Kroz ovaj roman upućena je velika kritika zagrebačkom visokom društvu.

Iz ovog citata vidljivo je da je barun preuzet iz stvarnog života. Zbilja je vjerno reproducirana. Prikaz društvene zbilje jasno je ocrtan u romanu i to je najveći naturalistički element kojega se Kumičić držao. U mnogočemu odstupa od naturalizma, ali kritika društva je prikazana jasno i precizno.

Dubravko Jelčić se slaže s time i navodi da su romani *Olga i Lina* i *Gospođa Sabina* primjeri naturalizma u hrvatskoj književnosti koji donose mnogo tema i likova iz tadašnjeg zagrebačkog visokog društva prikazujući njihov moralni pad i prljavo naličje modernog Zagreba (Jelčić, 2004: 242).

Važno je napomenuti da se autor često uplita u radnju što mu mnogi kritičari zamjeraju. Osoba koja se naziva naturalistom ne bi to trebala činiti. U slijedećem citatu uplitanje autora u radnju je očito.

Ta preljubnica ne pozna više grižnje savjesti, ona je pala previše nisko, svijet o njoj javno i bez obzira govori, no briga nju za brbljanje, ona nalazi neku divnu slast u golemosti zločina, u razgranjenom preljubu, u gadnom suparništvu sa svojom vlastitom kćerkom (Kumičić, 1965: 224).

Kumičić si dopušta komentirati svoj lik. To u naturalizmu nije dopušteno. Likovi bi trebali govoriti sami za sebe svojim postupcima i svojim ponašanjem. On ih ne smije kritizirati jer tako utječe na recipijenta svojom subjektivnošću i nameće svoje mišljenje. To nije potrebno jer čitatelj sam mora stvoriti svoj sud o djelu dok je autor potreban samo da djelo vješto napiše.

Na konkretnim primjerima iz djela vidljivo je da Kumičić često odluta od postavki naturalizma, ali im se i uporno vraća. Pokušao je napisati naturalističko djelo i u nekim sastavnicama je uspio dok je u nekima zakazao. Vrlo slikovito donosi opis tadašnjeg zagrebačkog visokog društva i novca koji njime upravlja. Na taj način prikazuje povijesni pregled jednog razdoblja. Kada govorimo o motivaciji likova u njihovim postupcima i njihovoj psihološkoj karakterizaciji dogodi se da zaluta u romantizam i koliko god pokušavao pisati naturalistički u tome ne uspijeva.

Sve potrebne elemente naturalizma vidjeli smo iz detaljne analize *Olge i Line*. Svi vidljivi nedostaci koji djelo udaljavaju od naturalističkog ranije su prikazani i većinom se odnose i na *Gospođu Sabinu*. U nastavku slijedi potvrda od nekoliko autora o važnosti *Gospođe Sabine* kao naturalističkog djela.

Ježić smatra da je roman *Gospođa Sabina* pokušaj socijalnog romana iz zagrebačke sredine u naturalističkom stilu. Sabina je supruga činovnika koja ga svojom rasipnošću upropaštava. Ona je loša majka koja svoju kćer tjera na nepoštenje. Zbog svoje pohlepe za zabavama i užicima upropaštava svoju obitelj (Ježić, 1993: 274).

Vlaho Bogišić navodi da je *Gospođa Sabina* središnje djelo Kumičićeva socijalno kritičkog interesa. Glavni pokretač radnje je njezina pohlepa za novcem i lagodnim životom. Zbog novca spremna je uništiti i vlastitu obitelj. Roman otkriva razne moralne izopačenosti u

tadašnjem zagrebačkom društvu. Kumičić je među prvima pripovijedao o aktualnim društvenim događajima (Bogišić, 1998: 192-193).

Koji elementi povezuju, a koji razdvajaju proučavane autore možemo vidjeti tek kroz prikaz oblika naturalizma u njihovim djelima. Ova kratka analiza naturalističkih elemenata potrebna je kako bi uvidjeli sličnosti i razlike dvaju pisaca prije nego krenemo u alegorijsko tumačenje iz perspektive arhetipske kritike. Na arhetipove likova utječe način pripovijedanja i sposobnost psihološke i sociološke karakterizacije likova. Sve to možemo vidjeti kroz elemente naturalizma koji se ponajviše bave likovima te sredinom i naslijeđem koje utječe na njihovo ponašanje. Važna je i kritika društva koja je prisutna u svim romanima.

Kritika o Zolinom naturalizmu

Tijekom godina mnogi su se kritičari bavili Emileom Zolom i njegovim radom. On je prvenstveno bio književnik i njegov književni rad predstavljao je njegov život. Mnogi kritičari osjećali su se slobodnima komentirati njegova djela i njega samog. Iz tog razloga prikazano je mišljenje nekoliko autora koji su se bavili Zolinim životom i radom. Na taj način vidimo kako je nastao naturalizam i što je u njegovu temelju.

Čale navodi da Zola u svoje vrijeme vjeruje da je znanost kadra riješiti sve probleme koji postoje u društvu. Na temelju tih postavki on postaje osnivač i vođa naturalističke škole u književnosti. Smatra da je zadaća književnika da osvoji mase i da iskaže nesmiljenu brutalnost i prodornost svoga vremena. Raspolagao je mnoštvom dokumenata iz kojih je uzimao događaje i povezivao ih oko glavne teme (Čale, 1982: 510).

Kao važan element u Zolinim djelima ističe se opservacija kojom on ispituje fenomene u prirodi s namjerom da ih opiše onakve kakvi oni jesu. Cilj je prikazati prirodu točno onakvu kakva ona jest (Josimović, 1967: 47). Zola u svojim djelima želi prikazati život koji je do te mjere zgusnut da izgleda stvarniji od same stvarnosti (Josimović, 1967: 15). On otkriva svaku društvenu ranu najvećom bezobzirnošću i zato mu mnogi zamjeraju da piše raskalašeno i nepristojno (Josimović, 1967: 198). Teži tome da se njegova ličnost u romanu ne osjeti (Josimović, 1967: 202). Zola kao začetnik i zagovornik naturalizma smatra da naturalist ne smije govoriti što on mrzi, a što voli. Ne bi se trebao opredjeljivati, već samo opisivati. On u djelu nema pravo intervenirati. Ako u djelu ne osjetimo emociju tada je ono trajno, a ako je samo uzbudljivo tada traje kratko vrijeme (Josimović, 1967: 54).

O Zoli bi se moglo mnogo pisati. Postoji mnogo literature koja se tiče njega i njegovog rada. To u ovom slučaju nije potrebno jer se kritike njegovog rada ne odnose na sumnju o

postojanju naturalizma u njegovim djelima kao što je to slučaj s Kumičićem. Navedeno je dovoljno da dobijemo dojam o Zolinom književnom radu.

Na kraju slijedi Zolina misao: *Mi hoćemo cijeli svijet, da podvrgnemo analizi, kako ljepotu tako i ružnoću* (Josimović, 1967: 57). Ona predstavlja temelj naturalističkog rada samog autora.

Kritika o Kumičićevom naturalizmu

Mnogi autori su se tijekom godina osjećali pozvani da govore o Eugenu Kumičiću i njegovim naturalističkim djelima. Iako postoje oni koji pozitivno vrednuju njegovo djelo, postoje i oni koji vrlo negativno reagiraju na njegov rad. Kao dokaz bit će prikazano kako neki kritičari brane Kumičićev naturalizam ili bar pokušaj istog dok drugi ne dijele njihovo mišljenje. Sve ovo važno je prikazati jer odmah možemo vidjeti koji su to elementi naturalistički, a koji nisu u njegovim djelima. Nakon analize samih djela donijeli smo neke zaključke, a sada to potvrđuju razni autori. Kasnije u arhetipskoj analizi lakše ćemo alegorijski protumačiti likove na temelju proučavanja njegovog književnog rada.

Već je poznato da je Kumičić najviše zaslužan što je uveo naturalizam, odnosno Zolu u naše prostore (Josimović, 1967: 82). S ovom se tvrdnjom svi slažu, ali to je jedina stvar oko koje se slažu. Mišljenja su uglavnom negativna s tek tračkom naturalizma koji se pronalazi u njegovim djelima.

Antun Barac navodi da Kumičić za svoje romane bira napete fabule s mnogo romantičarskih elemenata. Unatoč tome, često je u svojim romanima iznosio pojave zločina, moralne prljavštine i pokvarenosti. Ideje za to crpi iz naturalizma. Neki od nedostataka Kumičićevih romana su jednostranost prikazivanja, politička pristranost, prejako isticanje fabule, romantičarski rekviziti i prevelik udio pisca u samom djelu (Barac, 1963: 178-179). On smatra da Kumičić nije uspio ući u jezgru Zolina učenja. Ispustio je iz vida objektivnost koja je najvažnija. U prvi plan stavlja sekundarne oznake naturalizma poput iznošenja ružnih strana života te moralističku tendenciju. On smatra da pisac mora promatrati čovjeka u različitim prilikama, bez izmišljanja. On svoja djela jest izrađivao na temelju opažanja, ali se u prevelikoj mjeri prepustio svome temperamentu što je vidljivo u djelu (Josimović, 1967: 201). Barac je jedan od rijetkih kojemu nije cilj samo kritizirati pa tako navodi i neke prednosti Kumičićevih djela. A to je kritiziranje hrvatskog društva, veliko domoljublje i pripovjedački dar (Barac, 1963: 178-179).

Pripovjedački dar neki navode kao velik nedostatak njegovog naturalističkog rada. Josimović navodi da se kod Kumičića sve okreće oko pripovijedanja. Čini se da je volio pripovijedati pa je puno pažnje posvetio fabuli (Josimović, 1967: 202). Još jedna velika zamjerka odnosi se na to da se autor osjeća u svakom njegovom romanu što je već prikazano na primjerima (Josimović, 1967: 82).

Ježić također komentira fabulu koja preuzima roman. Smatra da Kumičić prikazuje negativne strane društvenog života po uzoru na Zolu čime je stekao glas naturalističkog pisca. Zapravo on se služio samo vanjskom tehnikom naturalizma. Opisi su mu često vrlo smioni i drastični, ali likove prikazuje vrlo romantički kao i fabulu (Ježić, 1993: 274).

Mnogo kritika tiče se i njegovog način oblikovanja likova. Likovi nemaju dovoljno razrađenu ni psihološku ni socijalnu karakterizaciju.

Kovačec navodi da je to vidljivo u crno-bijeloj karakterizaciji likova *Olge i Line*. Također su vrlo prisutne opreke dobro-zlo, domaće-strano (Kovačec, 2005: 603).

Bogišić potvrđuje ove misli o romanu i kaže da su Kumičićevi romani puni sladunjave romantike i idiličnih opisa krajolika. Njegovi likovi su predloženi u crno-bijeloj polarizaciji gotovo bez ikakve socijalne i psihološke motivacije njihovih postupaka (Bogišić, 1998: 192).

Idući veliki prigovor tiče se samog naturalizma. Oko teme koliko su Kumičićeva djela zapravo naturalistička mišljenja su podijeljena. U jednom se ipak svi slažu. Kumičićevi zagrebački romani nisu čisto naturalistički. Naturalizma je zapravo vrlo malo. Elementi različitih književnih pravaca isprepliću se kroz njegova djela.

Jelčić smatra da Kumičić nije donio naturalizam u hrvatsku književnost kao gotovu formulu nego je potaknut naturalizmom razvio osebujni tip literature u kojoj nalazimo realizam s elementima naturalizma i romantizam na granici idealizma (Jelčić, 2004: 243).

Nadalje, Kovačec navodi da Kumičić teorijski zagovara naturalistička načela iako se u praksi približava onomu što je kritizirao. Miješa pustolovni, bulevarski i gotski roman (Kovačec, 2005: 603).

Ibler navodi da čak i ako su Kumičićeve osobe možda živjele u njegovim djelima nema ni traga realizmu, jer je u njima prikazano sve nevjerovatno. Danas je vidljivo da Kumičićev naturalizam više odaje dojam fantastičnosti nego naturalizma u stilu Zole (Ježić, 1993: 269).

Miroslav Šicel smatra da Kumičićevi naturalistički romani puni obilježja pseudo romantične trivijalne proze (Šicel, 2005: 6).

Koliko pravaca je moguće pronaći u Kumičićevim romanima je nevjerovatno. Problem koji se svim kritičarima nameće je taj da je Kumičić želio napisati naturalističko djelo, a to mu nije u potpunosti uspjelo. Unatoč tome, njegova djela su u najmanju ruku fascinanta.

Ukratko o značenju alegorije

Kako bi se uspješno prikazali i analizirali arhetipovi prisutni u Zolinim i Kumičićevim naturalističkim romanima potrebno je objasniti temeljne postavke alegorije. Romani se mogu tumačiti na različite načine. Jedan od njih je alegorijsko čitanje istog. Da bismo alegorijski protumačili djelo potrebno je navesti samo značenje i osnovne postavke alegorije.

Ante Stamać navodi da je alegorija⁷ *vrst govora u kojemu se u svim stadijima njegova odvijanja više ili manje jasno nagovještaju dva uzajamno pridružena sloja referencijalnog značenja: eksplicitni i implicitni*. Drugim riječima alegorija je govor uvijek dvoznačan. Doslovno značenje je u suprotnosti sa pravim smislom (Stamać, 1995: 253). Alegorija je figura rečenice odnosno figura misli koja nastaje kada se metafora provlači kroz cijelu misao. Alegorija je nekoj misli ono što je metafora pojedinoj riječi (Stamać, 1995: 254). Može se reći da je alegorija metafora provedena kroz čitavu rečenicu (Stamać, 1995: 255) kao i da ona upućuje neki tekst na njegovo alegoričko tumačenje (Stamać, 1995: 257). Alegorijsko viđenje podrazumijeva postupak prenošenja čitave zbiljski nemoguće priče u sferu zbiljski mogućega, to je najlakše primijeniti kroz prikaz sna (Stamać, 1995: 258).

Andrea Zlatar se slaže sa Stamaćem da je alegorija produljena metafora odnosno alegorija je za misao ono što je metafora za riječ. Uz to dodaje da alegorija ne potiskuje svoje doslovno značenje već se njezino značenje gradi na istovremenoj suigri pravog i prenesenog značenja (Zlatar, 1995: 268). Nadalje, naziva alegoriju globalnom figurom što podrazumijeva da se njezine granice podudaraju s granicama teksta. Alegorija zadaje zagonetku i nudi načine za njezino rješavanje. Alegorija je vrsta koja nudi svoju vlastitu interpretaciju (Zlatar, 1995: 274).

Zlatar navodi da postoji podjela alegorije koja se razvijala u književnosti kroz povijest. Postoji povijest alegorije kao interpretacije, kao čitanja ili tumačenja u suprotnosti sa povijesti alegorije kao kompozicije odnosno strukture teksta. Druga navedena može se podijeliti na alegoriju kao vrstu i alegoriju kao figuru. Alegorija figura tada podrazumijeva postupak pisanja, a alegorija tumačenje ili alegoreza podrazumijeva postupak čitanja. Iz svega ovoga nastaje alegorija u današnjem smislu (Zlatar, 1995: 263).

⁷ Postoji nekoliko pojmova koji se vežu uz alegoriju koje je važno objasniti:

Alegorika - obilježje alegorična teksta

Alegorizacija - postupak kojim se tekstu pridaje alegorično značenje

Alegorizam – čestica teksta kojoj je značenje alegorično

Alegorizirati – alegorijski se izražavati

Alegoreza- alegorično tumačenje tekstova; starije od alegorije kao književnog oblika (alegoreza je podvrgnuta primateljevoj interpretaciji pa se često dogodi da bude iskrivljavana nediscipliniranim tumačenjima alegoričnih tekstova) (Stamać, 1995: 256-257)

Iz svega navedenog vidljivo je da se značenje alegorije može prikazati na različite načine. Ovdje je navedeno tumačenje samo dvaju autora, no i to je dovoljno da otkrijemo njezin pravi smisao. Najvažniji je zaključak da alegorija podrazumijeva dva značenja. Jedno je ono doslovno značenje koje vidimo iz samog teksta. Drugo je značenje preneseno i njega bi mogli iščitati kao nešto što nam autor poručuje svojim djelom i svojim likovima. Takav način analize vrlo subjektivan i ne postoji samo jedno točno tumačenje nekog djela. U većini slučajeva je nemoguće znati što je autor svojim djelom želio poručiti. Iz tog razloga u ovom radu analiza arhetipova služi kako bi pomoću nje prikazali alegoriju u proučavanim djelima. Kroz arhetipove koje pridajemo likovima mi iščitavamo alegoriju.

U Kumičićevim i Zolinim naturalističkim djelima promatrat ćemo likove kojima ćemo pridavati njihove arhetipove. U djelima se jasno može vidjeti kakav je tko lik iz načina prikaza njegovog karaktera i temperamenta. Autor prikazuje postupke i djela svojih likova na temelju čega im pridajemo arhetipove. Na temelju stvorenih arhetipova stvaramo alegorijske pretpostavke koje iščitavamo iz subjektivne analize uspoređivanih djela.

U naturalizmu autori žele prikazati zbilju i svoje likove preuzimaju iz stvarnog života. Samim time nameće nam se onaj drugi smisao. Opisuju se ljudi iz autorove stvarnosti iako su oni često izobličeni u smislu da su pomalo udaljeni od prave stvarnosti. Iz tog razloga prikazivanje arhetipova na određenim likovima lako možemo nazvati apstraktnom alegorijom stvarnih ljudi i svakodnevice. O naglasku u književnosti koji se bavi uspoređivanjem književnih djela sa stvarnim životom govorio je Northrop Frye. On navodi da je u književnosti tradicija u teoriji i u praksi da se u djelima teži prikazivanju sličnosti sa životom (Frye, 2000: 155).

Arhetip femme fatale

Prvi arhetip koji će biti prikazan na romanima je arhetip femme fatale. Romane koji su odabrani za ovu analizu mogli bismo uvjetno nazvati ženskim romanima. Svaki naslov romana nosi u sebi žensko ime koje predstavlja i glavni lik u samom romanu. Tako kod Zole imamo Theresu i Nanu, a kod Kumičića Olgu, Linu i Sabinu. Baš iz tih razloga analiza će se sastojati od uglavnom ženskih arhetipova.

Značajke femme fatale, kako navodi Caroline Myss, su da je ona ženski par Don Juanu. Ona preokreće uobičajene seksualne stereotipe i svojim sposobnostima vladanja u svoja osvajanja dodaje i ubojstvo. Ona posjeduje visoko istančane vještine za upravljanje muškarcima bez ikakvih osobnih emocija. Femme fatale često privlače novac ili moć ili je i sama bogata i moćna. Često zavodi muškarce svojom moći ili novcem kako bi opstala u društvu ili izrazila

svoju osobnu nadmoć nad nekim. Ona ne traga za užicima obiteljskog života tako često smještenog u predgrađe. Jedino vrijeme kada ovakva žena otvara svoje srce je kada muškarac shvaća sve njezine manipulacije i odbija i dalje biti ovisan o njoj (Myss, 2002: 390).

Prvi roman za analizu bit će roman *Nana*. Femme fatale u tom romanu je svakako Nana. Nije potrebno mnogo razmišljanja da bi se došlo do ovakvog zaključka. Na primjerima iz teksta vidjeti ćemo koliko značajki jedne fatalne žene ima glavni lik Zolina romana.

Nana je arhetip jake i moćne žene koja ovladava svim muškarcima koji se nađu u njezinoj sredini. Nana nije oduvijek bila bogata. Ona je rođena u siromaštvu i bijedi. Bavi se prostitucijom. Iz takvih veza rađa i sina uz kojeg ju samo ponekad veže neka bolesna ljubav. Voli ga kada joj to odgovara. Nana izgled dovodi među bogatu klijentelu. Zavodi bogate muškarce koji joj se ne moraju sviđati jer samo želi njihov novac. To joj uspijeva i ona stječe veliko bogatstvo.

Već drugog mjeseca kuća je bila namještena. Troškovi su iznosili više od tri stotine tisuća franaka. U stajama je bilo osam konja, i u prostorijama za kola petero kola, od kojih jedan landau ukrašen srebrom, koji je neko vrijeme pobuđivao pozornost cijelog Pariza. Usred sveg tog bogatstva Nana se smjestila i napravila svoje gnijezdo (Zola, 2002: 226).

Velike količine novca daju joj neku sigurnost i mogućnost izbora njezinih muškaraca. To ju ne zadovoljava na dugo vremena. Ona uvijek želi više i to ju vodi u njezinu propast.

Svojim izgledom uspijeva očarati mnoge muškarce. Svojim umijećem može ih zadržati uz sebe do njihove propasti. Oni jure u propast i nije ih briga samo dok mogu imati nju uz sebe, toliko je jaka njezina moć. Najmlađeg od svojih ljubavnika svojim odbijanjem tjera u samoubojstvo. Ona njegovu smrt nije prouzročila svojom rukom, ali ju je uzrokovala svojim ponašanjem. Moć koju ona ima nad muškarcima nevjerojatna je.

Zbogom, mali, sad je završeno, zaista završeno, razumiješ li...

A sad moram bježati.

I ona ga ostavi. Stajao je u sredini salona. Posljednje riječi brujale su u njegovim ušima kao udarci zvona; završeno je, zaista je završeno; njemu se činilo kao da se zemlja otvara pod njegovim nogama... Znači, to je kraj, on ne može više živjeti.

Kad je Zoe trčeci prelazila preko salona, ona se iznenadi ugledavši Georgesu i upita ga čeka li gospođu. Da, on ju je čekao jer je zaboravio predati joj jedan odgovor. Kad je ostao sam, počne tražiti. Ne našavši ništa drugo, on uze u sobi za oblačenje škare...

Evo gospođe... Ona se uputi u svoju sobu i on pođe za njom.

- Nana, hoćeš li se udati za mene?

Ali ona slegnu ramenima. To je bilo već suviše glupo i ona mu nije odgovarala. Palo joj je napamet da mu zatvori vrata ispred nosa...

Ona zalupi vratima. Jednom rukom on ih ponovno otvori, dok je drugu ruku izvukao iz džepa držeći škare. I, jednostavno, snažnim zamahom, on ih zarije u svoje grudi...

- Bože, što je glup! Bože što je glup! I to s mojim škarama!...

- Zoe! Zoe! Gdje si?... Kaži mu da prestane... Pa to je, na kraju, preglupo, ovakvo dijete!... Evo sad se ubija, i to u mojoj kući! Zamislite! (Zola, 2002: 314-314).

Vidimo kako joj Georges nudi bračni život. Ona ga glatko i drsko odbija. To nije život kakav ona želi za sebe. Kao svaka fatalna žena ona cijeni svoju slobodu. Nitko ju ne može prisiliti da bude nečija.

Nitko od svih njezinih ljubavnika nije odustao od nje sve dok ju smrt nije odnijela. Ona je žena o kojoj su morali biti ovisni ili umrijeti. Sredine nije bilo. Ona ih je odvodila u ludilo kao i misao da su ostali bez nje. Primjer za to je grof Muffat, njezin najstalniji ljubavnik, koji je potpuno ovisan o njoj i daje joj sve svoje bogatstvo. Ona upravlja cijelim njegovim životom i umjesto njega donosi važne odluke. To čini bez ikakvih osobnih emocija. Sve je to samo dobra zabava za nju. Kada on napokon smogne snage da ode od nje tada više nema snage boriti se za svoj život.

Nebo ga je otelo iz ruku žene i predalo ga u samo Božje naručje. To je bilo vjersko produženje Naninih slasti, s mucanjima, molitvama i očajanjima, skrušenosti jednog prokletog stvora, zgaženog pod blatom svog podrijetla. Povučan u mračni kut neke crkve, smrznutih koljena na kamenim pločama, on je tu ponovno nalazio svoja nekadašnja uživanja, grčeve svojih mišića i slatki poremećaj svoga razuma, u istom zadovoljenju mračnih potreba svoga bića (Zola, 2002: 333-334).

Nana je pravi primjer arhetipa femme fatale. Ona je alegorija žene koja ne preže ni pred čime da ostvari sve svoje ciljeve. Na prvom mjestu u životu uvijek joj je novac koji joj omogućuje da upravlja tuđim životima.

Kada govorimo o Zolinom drugom romanu, o *Therese Raquin*, o glavnom ženskom liku ne možemo govoriti kao o femme fatale. Ona uspijeva upravljati Laurentom jer mu se potpuno predaje, ali to ne čini bez emocija. Ona se bolesnom ljubavlju veže uz njega. Novac i moć u društvu ju ne privlače, samo je opijena moći nad Laurentom. To ju kasnije vodi u ludilo. Svoje psihičko stanje ne može kontrolirati. I ono malo društvenog života u koji je uključena u večerima za primanje nimalo ju ne zadovoljava. Društvo joj nije potrebno. Ona teži mirnom životu u braku sa svojim ljubavnikom. Iz svega navedenog jasno je vidljivo da Theresa nije femme fatale.

Nakon alegoričnog prikazivanja snažne i jake žene u Zolinim romanima možemo prijeći na Kumičićeve romane. Prvo ćemo analizi podvrgnuti roman *Olga i Lina*. U tom romanu jasno je vidljivo tko je femme fatale. To je Lina koja svojim beskrupuloznim ponašanjem ostvaruje svoje želje. Olga je dobra osoba koja vodi moralan život i nema mana. Ovdje je vidljivo da je Kumičić stvorio tipičan romantični lik mlade i dobre žene koja je u svom životu žrtva. Nasuprot njoj Lina je prava fatalna žena. Lina ne preže ni pred čime da dobije novac i bogatstvo muškaraca koji ju

okružuju. To vidimo na primjeru Alfreda koji joj daje sve što ima, a kad potroši sve svoje bogatstvo na nju ona zahtijeva da se oženi Olgom kako bi ponovno imao novca koji bi mogao trošiti na nju.

Ja neću da uništim tvoju budućnost! Siromašna sam djevojka, bez majke i oca! Ja te, Alfrede, odviše ljubim da na to pristanem. Ti se slobodno u Zagrebu vjenčaj, ali nemoj zaboraviti tvoje Line. Mi ćemo se uvijek ljubiti, ja ću ti često pisati... uvjeren sam da ću u tebi naći uvijek vjerna prijatelja i zaštitnika.

- *Lino, ja te ne razumijem, ja te ne razumijem – zdvajaše Alfred.*
- *Kako me ne razumiješ? Otići ćeš u Zagreb, vjenčat ćeš se tamo s onom bogatom djevojkom, postat ćeš tako još bogatiji, mislit ćeš na tvoju Linu i ljubiti je do groba. Eto, reci, da li ima naravnije stvari na ovom svijetu? (Kumičić, 1965: 150-151)*

Iz ovog citata vidljivo je da Lina svog ljubavnika ne želi uz sebe. Njoj je bitan novac i moć koju joj on donosi. Ona ne želi živjeti obiteljskim životom uz njega i bez problema ga pušta da oženi drugu jer će ona od toga imati koristi. Ona se kune u svoju ljubav koja ne postoji, što je jasno vidljivo iz njezinih postupaka. Ona za njega ne osjeća ništa pa njime lako upravlja.

Lina se bez ikakvih emocija rješava osoba koje joj u životu smetaju. Kada postaje Olgina služavka ne želi to dugo vremena obavljati. Ona odlučuje ubiti Olgu. Uguši ju iako je Olga već na rubu smrti zbog svoje bolesti. U sobi je u tom trenu Olgin sin Milan koji gleda smrt svoje majke.

Linine se oči zakrijese. Probljedi, usne joj se stisnu, nosnice zadržću, kosa joj se naježi. Nešto paklensko preleti njenim licem. Obazre se po sobi i, vidjevši da je sama, uhvati Olgu za grlo i stane je gušiti. Bolesnica se gane, a iz grla vinu joj se riječi:

- *Dragutine... ne grli me... tako...*
 - *Olgin se sinčić probudi i prestrašeno upilji svoje oči u Linino lice.*
- Lina stisne jače Olgino grlo. Žrtva se trgne cijelim tijelom, htjede podići glavu, opazi Linu, oči joj se rasvijetle i naglo ugasnu.*
- *Oh, Bože! – uzdahne i – zadrhta.*
- Mrtva... (Kumičić, 1965: 254)*

Iz citata je vidljivo koliko je Lina nemilosrdna. Ubojstvo je još jedna uspješna stavka koju dodaje svojim brojnim sposobnostima u životu.

Kao što je iz konkretnih primjera vidljivo Lina je prava femme fatale. Ona je alegorija zle žene koja ostvaruje sve što zaželi bez obzira na bilo koga. Novac joj znači sve, a ljudi ništa. Upravlja muškarcima bez da je sama emocionalno upletena u svoje veze.

Na kraju nam preostaje analizirati lik Sabine u romanu *Gospođa Sabina* Eugena Kumičića. Sabina je tipična femme fatale što će biti prikazano u analizi njezinog lika.

Ona novcem kupuje svoj položaj u društvu. Tko ima više materijalnih sredstava taj je moćniji, ali i popularniji. Sabina je udana žena koju obiteljski život ne ispunjava kao ženu već joj

koristi kako bi imala moć u društvu i nad muškarcima. Ona ne mora tražiti novac sa svih strana sumnjivim načinima. Dovoljno je da obavijesti svog muža da joj je potrebno novca za urediti neke stvari.

- *Ivane, ja trebam danas oveću svotu. Ivane, molim te, ne ljuti se – moljaše Sabina ganutljivim glasom.*

Lozar zatetura do divana i spusti se na nj. Pograbi se objeručke za glavu, te očajno uzdahne:

- *Novaca, novaca!... Ja sam propao!*

...

- *Sabino, ti si me uništila! – jadikovaše Lozar ljuljajući se na divanu.*

...

- *Ivane, poljubi me, Ivane, zar ne čuješ? Ajde poljubi svoju ženu! – moljaše Sabina nekom milostivom nježnosti i dubokim osjećajem sopstvene tajne pretežnosti.*

Ivan se smuti, svlada ga bolno ganuće. Glas njegove žene bijaše tako sladak... Lozarovo se srce umekša (Kumičić, 1979: 50-51).

Sabina svojim ženskim čarima uspijeva dobiti sve što želi. Ona ne mari za probleme koje izaziva svojim pretjeranim željama za moći i novcem. Ona jednostavno želi sve. Bez ikakvih problema upravlja svojim mužem, ali i drugim muškarcima koji ju okružuju kada je to potrebno. Ovakvim načinom života na kraju ga i upropaštava jer on pronevjeri veliku svotu novca u svojoj tvrđeci samo da ju zadovolji. Sabina se ne ustručava koristiti svoju kćer Zorku kako bi dobila još materijalnih sredstava njezinom udajom. Njezin lik predstavlja beskrupuloznu ženu koju ništa ne može zaustaviti ostvarivanju njezinih ambicioznih želja.

Svi ženski likovi koji su prikazani kao femme fatale to uistinu i jesu. Kod Zole imamo Nanu koja novcem raznih muškaraca dobiva veliku moć u Parizu. Njezino ime svi znaju. Ona se ne smatra zlom osobom. Nikada ne namjerava nikome učiniti zlo. No ipak to čini muškarcima koji se zaljube u nju.

- *Kaži, dragi, jesam li ja kriva? Da si ti sudac, bi li me osudio?... Ja sigurno nisam rekla Philippeu da pronevjeri povjereni mu novac, kao što ni ovog malog nesretnika nisam natjerala da se ubija... U svemu tome ja sam najnesretnija. Ljudi dolaze činiti gluposti u mojoj kući, muče me i postupaju sa mnom kao sa javnom ženom...*

I ona počne plakati. Njezini su živci popustili i ona je zbog toga osjećala veliku bol, u svojoj slabosti i žalosti (Zola, 2002: 316).

Nana se ne smatra krivom za sve nesreće koje se događaju oko nje. Okolnosti njezina života natjerala su je na ovakav život. Okolina je zahtijevala da ona bude na raspolaganju svima u zamjenu za njihovo zadovoljstvo. Ona jednostavno ne može protiv toga, a ni protiv svoga naslijeđa.

Drugi ženski lik u Zolinu opusu je Theresa za koju smo vidjeli da se ne može nazvati fatalnom ženom.

Nasuprot tome Kumičić u oba svoja naturalistička djela stvara po jednu femme fatale. To su Lina i Sabina. Linin lik je alegorijski prikazana zla fatalna žena. To je suprotno od lika Nane koja ne želi biti zla iako se oko nje događaju različite nesreće. Lina je namjerno zla i ne želi ništa dobro nikome oko sebe. To se često odnosi na muškarce koji ju okružuju, ali i na njezinu kćer. Sabina je okrutna u svojim planovima. Iskorištava kćerku i muža jer se želi domoći visokog položaja i moći, ali nije potpuno bez srca kao Lina.

Zola je stvorio likove fatalne i pogubne žene za kojom cijeli grad gubi glavu dok je Kumičić stvarao prekrasne, ali okrutne i zle žene. Svi ovi likovi prikazuju predodžbu fatalnih žena. Autor takve postupke postiže alegorizacijom. Što sve fatalna žena može učiniti muškarcu jasno je ako samo protumačimo prikazane nam sudbine. Jedina razlika je u pravoj i namjernoj zloći i nenamjernom uništavanju tuđih života. Unatoč tome i dalje se radi o uništavanju. Fatalne žene vode u propast koliko god lijepih stvari posjedovale. Na temelju prikazanog vidljivo je da alegorika čini važan element proučavanih djela. Kroz alegorično tumačenje arhetipova prikazuju se stvarni karakteri likova.

Arhetip majke

Ženski likovi koji su dosada prikazani i koji predstavljaju glavne ličnosti u romanima mogu se promatrati kroz različite arhetipove. Autori su svojim glavnim ženskim likovima podarili kompleksne ličnosti koje možemo promatrati iz različitih aspekata. Te žene već su prikazane kao fatalne žene, a sada slijedi njihov odnos prema vlastitoj djeci. Svi glavni ženski likovi proučavanih romana našli su se u ulozi majke. Koliko je njihovo majčinstvo bilo uspješno bit će vidljivo u analizi. U svijetu većina žena može postati majkom, no da li one to zaslužuju pitanje je kojim se treba pozabaviti. Sve ove žene alegorija su različitih odnosa koji mogu postojati između roditelja i djece. Kroz ove romane možemo vidjeti koliko negativnosti u takvom odnosu može postojati i koliko taj odnos ovisi o karakteru osobe koja odgaja.

Caroline Myss navodi neke karakteristike arhetipa majke. Ona smatra da je dobra majka izvor njege i brižnosti i bezuvjetan izvor ljubavi, strpljenja, brižnosti, nesebičnosti i odanosti. Dobra majka mora suosjećati sa svojom djecom i uvijek ih stavljati ispred sebe. Nasuprot tome postoji i loša majka koja proždire, zapostavlja i napušta svoju djecu. Majka koja zlostavlja i napušta svoju djecu nanosi im veliko zlo. Majke mogu uništavati svoju djecu na emocionalnoj i psihičkoj razini ili im usađivati osjećaj krivnje iz različitih sebičnih razloga (Myss, 2002: 408-409).

Analizu započinjemo s Nanom koja je dobila sina kao šesnaestogodišnjakinja dok se prostituirala. Ona misli da voli svoga sina i svjesna je toga da se o njemu mora brinuti. Nanin sin Louiset nakon rođenja poslan je dojkinji. Ona sada traži tristo franaka da vrati dijete njegovoj majci. Nana silno želi svoga sina.

Od svog posljednjeg posjeta djetetu, u nastupu materinskog osjećaja, Nana je očajavala što ne može ostvariti namjeru koju je uvrtila u glavu, da isplati dojkinju i da dijete smjesti kod svoje tetke, gospođe Lerat u Batignollesu, gdje bi ga mogla posjećivati kad god zaželi (Zola, 2002: 30).

Iz citata je jasno da Nana ima neke materinske osjećaje i ne propituje njihovu ispravnost. Njoj ni ne pada na pamet da dobre majke žele svoju djecu uz sebe. Djeca nisu zabava kojoj se treba posvetiti iz dosade ili u nastupu obuzimanja majčinskih osjećaja kao u Naninom slučaju. Nana se posvećuje svome djetetu kada želi popuniti praznine u svom životu. Dijete na takav način ne može osjetiti bezuvjetnu majčinsku ljubav koja bi mu trebala biti pružena, a u ovom slučaju nije. Uzrok takvom ponašanju je vrijeme u kojem Nana postaje majka. Ona je vrlo mlada, odnosno još je zaigrano dijete, tako da joj sin služi za igru i prema njemu se ponaša kao prema malom bratu. U početku joj je jako zanimljiv i želi ga u svojoj blizini. Kasnije Nana ulazi u društvene krugove kojima djeca nisu previše važna. Nana počinje zanemarivati svoje dijete. Dijete u svojoj trećoj godini postaje jako bolehljivo.

Kad bi ga vidjela tako blijeda, slabokrvna, mlohava kože sa žutim mrljama, postajala je ozbiljna i čudila se. Što li je moglo biti tom ljubljenom djetetu da tako propada? Ona, njegova mati, osjećala se tako dobro! (Zola, 2002: 235)

Nani nije jasno zašto joj je dijete tako bolesno kad se ona osjeća tako dobro. Ne shvaća da se za dijete netko treba brinuti. Ona se brine za sebe, a tetka koja je zadužena za Louiseta brine se za novac i bogatstvo koji bi mogla dobiti od nećakinje. Nana ne zna kako biti dobra majka iako to pokušava. Nitko joj nikada nije pružio dobar uzor u odgoju jer je i sama odrasla u problematičnoj obitelji. Ona se trudi voljeti svoga sina, ali drugo dijete ne želi jer zna da ona nije stvorena za majčinstvo. Kad u jednom trenutku zatrudni ona to dijete ne želi, kao što ga ne želi ni jedan od njezinih ljubavnika. Kad joj se dogodi pobačaj, ona je na njemu zahvalna.

Na kraju Naninog života ona saznaje da njezin sin ima boginje. Ona dolazi do njega iz Rusije i dijete joj umire.

Nađe svoje dijete bolesno od boginja; dijete umre sutradan, i ona se svađa sa svojom tetkom zbog novca koji je trebalo slati, a od kojeg tetka nije primila ni pare... Čini se da je dijete od toga umrlo; jednom riječju, dijete napušteno i bez njege... (Zola, 2002: 340)

Louiset je obolio, a njegova majka nije bila uz njega. Osoba koja se za njega brinula iznevjerila ga je i pustila da umre jer za njega nije primila dovoljno materijalnih sredstava. Nana od sina dobije boginje od kojih i sama umire nekoliko dana poslije. Jedina osoba koju je bezuvjetno voljela umire i donosi smrt i njoj samoj.

Nana se cijeli svoj život trudila biti dobra majka, ali jednostavno nije znala kako to učiniti. Za nju se nitko nikada nije brinuo, nije imala roditeljsku figuru u životu pa ju ni sama nije znala ostvariti. Ona je uništila svog sina jer ga je predala u ruke tetke kojoj je bilo važnije biti financijski zbrinuta nego voljeti bespomoćno dijete. Nana je napuštanjem svog sina uzrokovala njegovu smrt. Njezina sebičnost pobijedila je majčinsku ljubav. Nije uspjela sina staviti na prvo mjesto u svom životu. Sama je sebi bila najvažnija.

Nadalje možemo govoriti o romanu *Therese Raquin*. Theresa nije imala djece, ali je u jednom trenutku svoje veze s Laurentom zatrudnjela. Ona odbija roditi svoje dijete i namjerno ga izgubi. Ona nikada nije razmišljala o djeci. Pri pomisli da bi mogla roditi dijete osobe koju više ne može podnijeti ona se djeteta odluči riješiti bez ičijeg znanja.

Po svaku cijenu htjela se osloboditi toga djeteta od kojeg ju je podilazila studen i koje više nije mogla nositi. Mužu nije rekla ništa, a kad je on jednog dana digao na nju nogu, ona je podmetnula svoj trbuh. Dala se prebiti na mrtvo ime. Sutradan je pobacila (Zola, 1996: 224-225).

Kakva bi majka Therese mogla biti to ne možemo predviđati, ali situacija u koju bi donijela dijete ne bi bila dobra. Odluka koju je ona donijela u njezinoj situaciji vjerojatno je bila ispravna. Ako netko ne zna kako biti dobra majka tada ne bi ni trebao postati roditelj.

Na primjerima vidimo kako glavni ženski likovi Zolinih romana ne znaju biti roditelji, čak i ako se trude. Ove žene predstavljaju poseban tip ljudi i nisu za majčinstvo.

Kumičić je u romanu *Olga i Lina* prikazao dvije žene koje imaju potpuno suprotan karakter. Olga je dobra i lijepa i ona svog sina obožava dok je Lina zla osoba koja ne mari mnogo za svoju kćer. Uporno sebe stavlja na prvo mjesto i njezino dijete joj ništa ne znači. Lina nakon poroda drži kći uz sebe kako bi dobila novca od Alfreda. Nada se da će joj se zbog djeteta smilovati. Lina nije voljela majčinstvo ni svoje dijete.

Gledajući u zipku svoje Ide, Lina je očajavala i proklinjala svoju majku i trenutak u kojem je sama postala majka. Glad, mrzla i ledena soba, a još k tomu i bolest! Lice joj je blijedo i upalo. Tupo i ugasnuto oko plaho i bojažljivo bulji u studene i vlažne zidove i u blijedo i boležljivo lice male Ide (Kumičić, 1965: 267).

Ona ne podnosi što je dijete kraj nje i krivi ju za svoju bolest koju je prouzrokovao porod. Ona smišlja kako da pobjegne iz bijede i opet počne živjeti u bogatstvu. Alfred s kojim živi postaje jako nasilan i ona sa svojim ljubavnikom bježi, a kći ne vodi sa sobom.

Pogledaju još jednom jasnika koji je mirno ležao na podu, zatvore vrata, pa bježe niz rasklimane stube.

- *A mala Ida?*
- *Neće je valjda ubiti, ako je i poludio – odvрати mirno Artur (Kumičić, 1965: 271).*

Njezinoj kćeri prijeti smrt, a njoj je važnije spasiti svoj život i pobjeći s ljubavnikom. Linina okrutnost je nepopravljiva. Lina si stvori novi život sa Arturom. Oni otvore bordel koji uspješno vode godinama. Nakon što Ida odraste daleko od njih oni ju pozovu u svoj bordel da radi kao prostitutka kako ne bi bila na ulici. Idi ne govore da joj je vlasnica majka. Nakon ovog čina *milosrđa* prema svojoj kćeri možemo zaključiti da Lina nema nimalo majčinskih osjećaja. Ona je svoje dijete zapostavila i napustila. Cijeli život nanosila joj je veliko zlo. Na kraju je Idin život nasilno oduzet u majčinu bordelu.

Za analizu nam ostaje Sabina. Ona je odrasla žena koja je udana i već ima kćer za udaju po imenu Zorka. Ona je svoju kćer odgojila u lijepom i bogatom okruženju. Zorka se zna pristojno ponašati u društvu, vrlo je lijepa i zapela je za oko mnogim muškarcima. Problem je u tome što njezina majka nema morala pa ga nije mogla ni njoj usaditi. Zorka očijuka s mnogima, u tome često prelazi granicu dobrog ukusa. No na kraju sve mora biti po majčinih željama. Sabina upravlja svojom kćerkom. Ona joj govori što da osjeća, kako da se ponaša i koga da voli.

Svoje interese stavlja ispred svoje djece. Njezin najvažniji interes je novac i položaj u društvu koji dobiva svim tim novcem. Iz tog razloga Zorka se mora bogato udati. Zorku Sabina najprije zaručuje s Viktorom Ribičevićem kojeg poslije mijenja sa Jakovom Vojnićem jer on dobiva neočekivano bogatstvo. Jakov Vojnić zaljubio se Zorku dok joj je bio učitelj i dok je bio siromašan.

- *Oh, kako sam blažen! Zorka, vaši su cjelovi tako slatki, vaše su riječi... - ne svrši Vojnić, jer se naglo otvoriše vrata.*
- *U sobu je bila stupila Sabina i prepala se, vidjevši uz Zorku muškarca.*

...

Kad Vojnić iziđe, Zaključa Sabina vrata plesaonice. Prekriži ruke nad trbuhom, uzvine glavu i reče prezirno:

- *Zorko, srami se! Zapamti, ja neću zaboraviti ove noći! Ja ću te već naučiti kako se čestite djevojke grle s beskućnicima! (Kumičić, 1979: 45-46)*

Sabina se protivi ovoj ljubavi iz razloga što je Vojnić siromašan ili kako ona navodi beskućnik. Njezina kćer ne može se udati za bilo koga. Kasnije on postaje bogataš. Sabinina reakcija je očekivana.

I Sabina je pazila na Jakova stojeći iza zavjesa: ona promatraše njegov hod, svaki njegov kret, njegove osmijehe, te stvaraše svakojake zaključke. Sad je iskreno žalila što ga je uvrijedila one večeri; proklinjala je svoju neopreznost, svoju naprasitost, a jošte nije znala kako da popravi svoju pogrešku. Cijele je dane razmišljala o tome i često se dogovarala sa Zorkom o tom važnom pitanju (Kumičić, 1979: 178).

Sabina se pravi da nikakvih nesuglasica među njima nije bilo i ona mu daje svoju kćer uz veliko veselje. Ona je promijenila mišljenje. Sada je Vojnić poželjan kandidat za njezinu kćer, a još bi više odgovarao njoj. Zorka s njim završi u braku. Skupa sa svojom majkom troši velike količine njegova novca. Tijekom braka očijukanjem s drugim muškarcima se polako pretvara u svoju majku.

Sabinu nikako ne možemo nazvati dobrom majkom jer je vrlo sebična. Važno joj je ostvarenje njezinih planova i time ne pomaže svome djetetu. Sebe stavlja na prvo mjesto i time psihički uništava svoje dijete.

Kumičić prikazuje žene koje nikako ne bi trebale biti majke. Njihova sebičnost i ljubav prema samima sebi sprječava ih da se u potpunosti posvete nekom drugom. Oni svoju djecu ugrožavaju svojom prisutnošću koja je destruktivna.

Kao što smo vidjeli i Zola i Kumičić prikazuju žene koje ne bi trebale biti majke. One su vrlo sebične, stavljaju sebe na prvo mjesto, zapostavljaju i napuštaju djecu. Njih vrlo lako možemo promatrati kao alegoriju žena koje susrećemo u svakodnevnom životu. Svaki prikaz majčinstva u ovim romanima može se smatrati alegorizmom. Arhetipom majke usmjereni smo na probleme koji postoje u društvu i koje treba rješavati. Iako je autor prikazivao društvo svoga vremena, sve je primjenjivo i na sadašnjost. U kojem god povijesnom razdoblju živjele, neke žene nisu stvorene da bi bile majke. Problem je što iz problematičnih obiteljskih odnosa nastaju ljudi kojima je socijalizacija problem koji ne mogu savladati. Iz prikaza odnosa majki i djece u proučavanim romanima ovi problemi jasno su vidljivi.

Arhetip prostitutke

Svaki ženski lik u proučavanim romanima bavio se u jednom periodu svoga života prostitucijom. Ženski likovi romana prodavali su svoje tijelo iz različitih razloga. U detaljnijoj analizi bit će prikazano koje su njihove pobude za takvo ponašanje.

Myss navodi da arhetip prostitutke obuhvaća pouke iz čestitosti, prikazuje strahove u pogledu tjelesnog i financijskog preživljavanja koji su povezani sa zavodjenjem i nadzorom. One su sposobne kupiti ono što ih zanima u drugoj osobi kao što su sposobne i prodati vlastitu moć. Prostituciju bi trebalo razumjeti kao prodaju vlastitih talenata. Ovaj arhetip trebao bi učiti i o pročišćavanju samopoštovanja i odnosa svake osobe prema samoj sebi (Myss, 2002: 415).

U romanu *Nana* glavni se ženski lik od svoje mladosti bavi prostitucijom. Nana prodaje svoje tijelo kako bi sebi osigurala opstanak. Ona financijski ne može preživjeti jer nema nijedan talent kojim bi se mogla uzdržavati. Prostitucija je njena profesija i ona nema nikakvih moralnih dvojbi oko svog zanimanja. Ona okuplja oko sebe osobe koje imaju novac koji joj je potreban. Ona se ne mijenja do kraja svog života. Stalno mijenja ljubavnike koji ju zauzvrat uzdržavaju. Na taj način ona osigurava život svome sinu i dobiva na lak način sve što i sama želi u životu. Katkada na ulice odlazi iz čiste dosade. Njoj treba taj nemilosrdni svijet prljavštine jer se u njemu osjeća potpunom osobom.

Njezina svakodnevnica postale su kišne večeri, kad su se uništavale pete na cipelama; tople večeri, kad su se bluže lijepile za kožu; duga stražarenja, beskrajne šetnje, guranje i svađe, i krajnje brutalnosti nekog prolaznika odvedenog u prljavu namještenu sobu i silaženje niz masne stepenice uz psovke (Zola, 2002: 192).

Nana je izložena raznim brutalnostima i različitim ljudima od kojih se često ne može zaštititi. Ona za to ne mari. U njezinom životu nešto nedostaje i ona to ispunjava na nesigurnim ulicama siromašnog Pariza.

Drugi Zolin lik je Theresa iz romana *Therese Raquin*. Theresa je mlada žena koja je udana za boležljivog rođaka Camillea s kojim je odrastala. Ona se ni kao mlada djevojka ni kao mlada žena nije prostituirala. To joj nije bilo potrebno i takav način života nikad joj nije bio poznat. Nakon strašnog zločina koji je počinila sa svojim ljubavnikom njezini živci popuštaju. Ona pokušava popraviti svoje psihičko stanje stalnim svađama i brutalnim udarcima između nje i Laurenta. Kad vidi da ju to ne ispunjava ona se pokuša kajati za svoj zločin, ali gospođa Raquin ne reagira na njezine suze. Nakon što joj plakanje dosadi ona si nalazi novu razonodu. To je prostitucija. Ona se zabavljala sa raznim muškarcima u nadi da će na taj način zaboraviti svoj zločin. No u njezinom slučaju to nije dugo potrajalo. Njoj sve to dosadi jer time nije ništa postizala.

Mjesec dana provela je kao i Laurent na pločnicima i po kavanama. Uvečer bi došla samo na trenutak kako bi namirila gospođu Raquin, položila je na krevet i onda opet ostajala do sutra. Jednom su oboje izostali puna četiri dana. Therese je poslije toga osjetila silno gnušanje i shvatila da razuzdanošću

ne može više postići nego komedijom grizodušja... Bez svakog je života sudjelovala u bludu i nalazila kod svojih ljubavnika samo dosadu i umor. Onda ih je napustila rekavši da joj ne trebaju (Zola, 1996: 236).

Nakon toga ona se potpuno zapusti i prepusti lijenosti jer više ne nalazi izlaza iz svoje teške situacije. Prostitucijom je Theresa pokušala postići nadzor nad svojim životom. Pokušala je u drugim osobama pronaći nešto što bi ju izbacilo iz psihičkog nemira koji ju je obuzeo. Nakon zločina koji joj ne da mira ona više nema samopoštovanja i na taj način se kažnjava. Nikako ne uspijeva popraviti odnos sa samom sobom.

Kod Kumičića u romanu *Olga i Lina* Lina je ta koja se bavi prostitucijom. Lina se od rane mladosti bavila prostitucijom jer joj je to donosilo korist. Iznimnu ljepotu koju posjeduje koristila je da bi prodavala svoje tijelo. Nekada je to činila da bi si osigurala financijsku moć, a nekada iz čistog užitka. Kada joj Alfred dosadi ona bježi sa slikarom Marijom.

Iz velikih pariških rezervoara prelijevala se prostitucija u najviše salone. S tom blatnom bujicom dopliva Lina u naručaj silnoga Mornyja. Slikar signor Mario s kojim je pobjegla Lina iz toplica u Italiju, nastojaše dan i noć da se što prije riješi Njemice. Njezino raskalašeno i prosto vladanje, a i drugi neki razlozi prisiliše ga da se na uljudan način već nakon mjesec dana s njom rastao (Kumičić, 1965: 129-130).

Ona, kao ni Nana, ne vidi ništa nemoralno u onome što radi. Važno joj je da se zabavlja i da je pritom jako dobro zbrinuta. Tuđi ju osjećaji ne zanimaju, a svoje ne posjeduje. Linina umjetnost je zavođenje i prodavanje svoga tijela čime opčinjava svoje žrtve. Njezino preživljavanje povezano je s muškarcima koje obrlati. Ona u ostvarivanju svojih želja prostitucijom ne vidi ništa loše.

Drugi dominantan ženski lik kod Kumičića je Sabina. Sabinu ne možemo nazvati prostitutkom jer ona svoje usluge ne naplaćuje. Kroz cijeli roman autor daje naznake kako Sabina vara svoga muža s raznim muškarcima. Ali ona od toga nema financijske koristi osim zabave koju joj pruža to ponašanje. Važniji je njezin odnos prema vlastitoj kćeri koju nudi raznim bogatim udvaračima. Ponaša se prema kćeri kao prema lakoj ženi koju dobiva onaj koji najviše ponudi. Njena moć je Zorka koju prodaje da bi zaradila. To bi se već moglo nazvati podvođenjem mlade osobe. Ona prodaje kćerkinu ljepotu i *talente* koji uz to idu.

Kao što je vidljivo iz romana Zola prikazuje svijet najnižih strasti i osobe koje su upletene u to. Nana je tražena prostitutka, ali nije iznimka u svome društvu jer se svi koji ju okružuju bave istom profesijom. Theresa također nakratko ulazi u takav svijet zato jer ju iz siromaštva iz kojeg dolazi ne dijeli puno do svijeta u kojem je potrebno boriti se za financijsko preživljavanje prodavanjem vlastitog tijela. Kumičić u tome uspijeva prikazujući beskrupuloznu Linu, ali više je fokusiran na prikazivanje nedostatka moralnosti u visokom društvu. To vidimo

kroz Sabinin život, ali i Lina se kreće među elitom pa se to odnosi i na nju. Zola se usmjerava siromašnim dijelovima grada i ljudima koji u njima žive dok se Kumičić bavi bogatim ljudima i životom u visokom društvu.

Iz prikaza arhetipa prostitutke lako se može iščitati alegorija. Na taj način prikazane su žene bez morala koje postoje u svakom društvu. Neke se prostitucijom bave iz potrebe za preživljavanjem, a neke iz lakomosti za novcem. Oba pisca nam poručuju da osobe koje se upletu u takav život više se iz njega ne mogu izvući. Takav život vodi u propast, a uživanje u njemu traje jako kratko. Osobe koje se bave tim zanatom nemaju samopoštovanja, a ni obzira prema svojim bližnjima. Mnogi se zaradom od prostitucije prehrane, ali ne prežive. Alegorika ovog arhetipa vidljiva je u prikazivanju negativnosti u određenim stilovima života.

Arhetip djevice

Prethodno je prikazan arhetip prostitutke, a sada će kao kontrast biti prikazan arhetip djevice. Arhetip djevice potpuno je različit kod autora koje proučavamo što će biti prikazano u analizi koja će uslijediti.

Myss navodi da se arhetip djevice povezuje s čistoćom i najčešće se pripisuje mladim djevojkama. Često se događa poistovjećivanje s Djevicom čije je djevičanstvo u religiji neosporivo. To je usporedba sa savršenstvom. No postoje i osobe koje su izgubile djevičanstvo pa su često bile kažnjavane i smatrane nečistima. Negativnosti koje se pripisuju ovom arhetipu odnose se na strah ili prijezir od senzualnosti (Myss, 2002: 430).

Arhetip djevice ne nalazimo u Zolinim romanima. Zola ne vjeruje da savršenstvo postoji. On prikazuje stvarni život i činjenice koje iz njega proizlaze. Sve to stvara zbilju koju on želi predstaviti kroz svoje romane, točnije kroz naturalizam. U *Nani* je prikazan svijet prostitutki i njihovih klijenata. U *Therese Raquin* postoji minimalan broj likova i nerazgranata fabula. To je učinjeno zbog veće znanstvene vjerodostojnosti djela. Najveći razlog za nepostojanje arhetipa djevice kao savršene osobe je taj što u stvarnosti ne postoji savršena osoba koja nikada u životu nije grijeshila. Držeći se postavki naturalizma Zola u svoja djela ne može uvoditi takve likove.

Kumičić u svojim djelima naginje romantizmu o čemu je već bilo riječi. Iz tog razloga on si dopušta stvaranje savršeno dobrih likova koji su najčešće djevice. On stvara arhetip djevice u oba svoja djela.

U romanu *Olga i Lina* Kumičić nam prikazuje primjer savršeno dobre osobe, a to je Olga. Olga savršeno utjelovljuje arhetip djevice. Njezina čistoća i dobrota je nezamisliva. Nju možemo

usporediti sa Djevicom. Olga je dobra, moli se Bogu, traži spas i za one koji se ne vladaju po Božjim pravilima. Čak su i njezini snovi savršeni poput nje same.

Olga je slatko spavala cijelu noć snivajući o cvijeću, o zvijezdama, o poljupcima i o Dragutinu. Ustala je po svom običaju rano, lijepo se uredila, pomolila se Bogu za pokojnog oca i za svoju majku da ulije malo ljubavi u njezino srce za nesretnu joj kćerku (Kumičić, 1965: 159).

Ona nema strah od senzualnosti jer je zaljubljena u savršenog muškarca koji ne može biti njezin. Njezina majka odlučuje za koga će se ona udati. Ona je savršena i u ljubavi jer voli jednog dobrog muškarca i to zauvijek.

Olga u zagrljaju svoga ljubljenog Dragutina zaboravi na oluju i na sve njene boli. Osjeća se blaženom na tim uzburkanim grudima. I Dragutin je osjećao kako joj srce kuca, kako joj se topli uzdasi talasaju u grudima. Obuzet svetim strahom, slušao je lapat njezina srca (Kumičić, 1965: 170).

Olgi se samo jednom dogodi da prekrši pravila i nađe se u zagrljaju svog ljubljenog. To joj ostane u sjećanju do njezine nasilne smrti.

Drugi lik koji može preuzeti arhetip djevice je lik Ruže koja se javlja u romanu *Gospođa Sabina*. Ruža je mlada djevojka koja ima savjest koja ju vodi dobrim i poštenim putovima u životu. Ruža je pod zaštitom svoje tetke Jele koja je pod Sabininim utjecajem. Jela često ne donosi dobre odluke kad je u pitanju njezin vlastiti život i život njezine nećakinje. Ona se na Sabinin nagovor zaruči za Solarića koji je pokvaren čovjek. Kad god on dolazi kod Jele gleda Ružu koju želi za sebe. Ruža to ne govori tetki da ju ne rastuži. Ona je dobra i ne želi ogovarati ljude čak i ako joj oni žele zlo. On joj izjavljuje ljubav.

- *Gospodine, to je grozno što vi govorite! Ostavite me!*
Solarićeve oči isplaze iz svojih udubina. Stisnuvši joj obje ruke, šapne joj:
- *Ružo, nemojte me uništiti! Ružo, ja vas ljubim!*
Djevojka pokuša da oslobodi ruke. Solarić je obavije desnicom.
- *Zar vas nije stid – plane djevojka i ustane.*
I Solarić ustane držeći ju obavitu oko pasa.
Sad skoči iz šume mlad čovjek i silovito odrine od Ruže Solarića koji se zatetura i svali preko klupe (Kumičić, 1979: 233).

Ruža je užasnuta nemoralnim ponašanjem koje ju jako uzrujava. Ona je poštena djevojka i planira takva i ostati. Ovdje je vidljivo da ju spašava mladić. On je osoba kojoj je ona dala svoje srce. To je Mavro. Njihova ljubav je savršena jer su oboje dobri i poštteni.

Djevojka je uprla svoje velike i misaone oči u Mavra, a na rumenim usnama igraše joj stidan smiješak.. Vidjelo se da se čudi neočekivanu, neslućenu dolasku gospodina Šarinića. Kad se osvjedoči da

vidi uistinu Šarinića, da to nije opsjena, dražesna joj radost zasja na prekrasnom licu, koje plane živim rumenilom. Krasna djevojka ne mogaše skinuti s njega svojih očiju, što su se bile širom otvorile, malne prestravile. Mavro Šarinić drhtaše (Kumičić, 1979: 19).

Prekrasna djevojka bez mana zaljubljena je u poštena i dobra mladića. Oni su savršeni i njihova ljubav je savršena.

Kao što vidimo Kumičić je prikazao likove koji pripadaju u romantizam. Sve u vezi njih je preuveličano i pretjerano. Oni ne predstavljaju zbilju kako to traži naturalizam već pretjeruju u zamišljanju savršenstva. Savršenstvo ne postoji. Ljudi imaju mane koje ne bi trebalo biti sramota prikazati u romanima. Ali zato na ovim ženskim likovima možemo savršeno prikazati arhetip djevice.

Zola u ime naturalizma u svojim djelima ne prikazuje arhetip djevice dok je Kumičiću to navika. Oba prikazana ženska lika utjelovljuju arhetip djevice. Obje su mlade, čestite i netaknute. Svoju ljubav dale su jednom muškarcu koji ih svojim vrlinama osvaja. Na taj način Kumičić često odluta od naturalizma i počinje romantički razmišljati.

Zola naglašava da u svijetu ne postoji savršenstvo. Mane su čovjekovo obilježje i s njima se moramo znati nositi. Jedina alegoreza koju iščitavamo iz analize djela jest da je savršenstvo nemoguće. Zola to tvrdi izbjegavanjem prikaza takvih likova. Kumičić svojom crno-bijelom polarizacijom likova ne uspijeva prikazati zbilju pa se iz ovog aspekta arhetipovi likova ne mogu alegorijski tumačiti. Kumičić prikazuje savršene žene koje nikada ne griješe, a mi iz tog prikaza vidimo da to nije stvarnost nego neki zamišljeni romantični svijet.

Arhetip žrtve

U prethodnim analizama prikazani su glavni ženski likovi i arhetipovi koje oni predstavljaju. Glavna tema su žene i kako se njihov karakter i ponašanje može prikazati. Kako bi imali potpunu sliku o tim likovima moramo proučiti njihov odnos prema muškarcima. Prema muškarcima u svome životu one se odnose bez poštovanja. Te muške likove možemo nazvati žrtvama, a zašto je to tako pokazat će analiza.

Myss navodi da arhetip žrtve podrazumijeva prikazivanje osoba koje zahvaljujući svojoj pasivnosti postanu žrtve. To se može dogoditi i zbog žurbe ili neprikladnih postupaka. Žrtve mogu imati sklonost zlostavljanja drugih ljudi zbog osobne koristi. Netko voli glumiti žrtvu zbog pozitivnih reakcija koje dobiva u obliku suosjećanja ili sažaljenja. Takvi postupci su neprikladni i treba ih izbjegavati (Myss, 2002: 429).

Frye navodi da postoji pojam žrtvovane žrtve koja mora biti ubijena da bi drugi ojačali (Frye, 2000: 170).

U analizi krećemo od lika Nane. Ona živi u bogatstvu zahvaljujući grofu Muffatu. On ispunjava sve njezine želje jer je potpuno ovisan o njoj. Njegova ovisnost graniči s bolešću. Koliko god ga ona ponižavala i ismijavala on joj se uporno vraća i daje joj sve što posjeduje. Nju ništa ne zadovoljava i uvijek želi više. Cijeli svoj život živio je poštenim životom i sada želi biti njezina žrtva. Nana ga koristi kako bi od njega izvukla novac koji joj je potreban za lagodan život, ali on joj dosadi kada nađe novog ljubavnika i sramotno ga otjera od sebe.

- *Što? Kažete da činim glupost! Možda! Ali doista ste mi dosadili! Vraga! Sita sam toga da budem otmjena! Ako crknem zbog toga, to mi čini zadovoljstvo. Htjedoše je smiriti, te su je molili.*
- *Jedan, dva... Još ne idete! Lijepo! Pazi samo! Ja imam gosta. Jednim pokretom širom otvori vrata spavaće sobe. Onda njih dvojica usred neuredne postelje vidješe Fontana (Zola, 2002: 168).*

On se odluči nikada ne vratiti toj ženi jer ne želi više trpjeti njezine uvrede. No u svom naumu ne uspijeva. Ona ga privlači sebi nekom neobjašnjivom silom. Nakon njezine neuspjele veze s Fontanom ona odluči grofa primiti natrag. Prije nego mu to kaže ona ga muči praveći se da ne želi biti ponovno s njim. On ništa od toga ne vidi jer je zanesen njezinom pojavom. On počinje moliti nju da ga primi natrag i da mu ona oprostí za njegovo ponašanje iako je ona njega izbacila iz njegove kuće kako bi bila sa svojim ljubavnikom.

- *Slušaj barem što ću ti ponuditi... Već sam vidio jednu palaču u blizini parka Monceau. Ispunit ću ti svaku tvoju želju. Da bih te imao ja jedini, dat ću ti sve svoje bogatstvo... Da! To bi bio jedini uvjet: da budeš moja, razumiješ li? I ako pristaneš na to, oh! Htio bih tada da budeš najljepša, najbogatija, imala bi kola, dijamante, haljine... (Zola, 2002: 212).*

Grof Muffat postao je njezina žrtva i radi sve što ona zaželi, čak i više od toga. On joj daje sve što obećava, a ona ne ispunjava jedini uvjet koji joj on postavlja. Trebala bi mu biti vjerna, no ona želi osjetiti svoju slobodu pa ga neprestano vara. On to zna i pravi se da ništa ne primjećuje samo dok je ona uz njega. Kasnije Nanina okrutnost prema njemu prelazi sve granice. Ona ga ponižava i ponaša se prema njemu kao prema životinji.

Jednog dana, kad je on izigravao medvjeda, ona ga je gurnula tako grubo da je pao i udario se o pokućstvo; ona je i protiv svoje volje prasnula u smijeh vidjevši mu čvorugu na čelu. I odmah, kako joj se svidjelo ono što je pokušala na Faloiseu, počne i s njim postupati kao sa životinjom, šibati ga i juriti za njim udarajući ga nogom.

- *Đi! Đi!... Ti si konj... Đi! Hoćeš li ići, prljava kljusino!*

Drugi je put, morao izigravati psa. Ona mu je bacala svoju mirisnu maramicu na kraj sobe, a on je morao trčati da je dohvati svojim zubima, puzeći na rukama i koljenima.

- Donesi Cezare!... Čekaj, dobit ćeš, ako odmah ne doneseš!... Vrlo dobro, Cezare! Poslušan si i dobar!... Hajde, moli!

A on je volio svoju niskost, uživao je da bude životinja. On je želio da se još ponizi, i vikao je:

- Udri jače!... U! U! Ja sam bijesan, udri, udri! (Zola, 2002: 330).

Grof Muffat došao je do samog dna. Nema ni mrvicu samopoštovanja. Spušta se na razinu životinje kako bi zabavljao Nanu. On je jako pasivan u njihovoj vezi i zato postaje žrtva. Nana ga malo po malo uništava i na taj način ona jača. Ona se osjeća nadmoćnom jer je dobila njegovu potpunu poslušnost zajedno s njegovim bogatstvom. Nije joj problem žrtvovati čovjeka da bi ostvarila svoje namjere.

U romanu *Therese Raquin* žrtva može biti Camille kojeg su Theresa i Raquin ubili. Ako malo bolje promotrimo likove shvatiti ćemo da u djelu postoji veća žrtva od njega. To je njegova majka koja saznaje za strašan zločin koji je počinjen na njezinom sinu, a ništa ne može poduzeti da ga osveti. Ona je oduzeta i svaki dan mora gledati ubojice svoga sina koje ju usto i njeguju. Camille je mrtav i njegova patnja ne traje dugo vremena. Njezina patnja traje unedogled. Theresa i Laurent ju muče svakodnevno. Od trenutka kada saznaje kako joj je sin umro.

Kad bi zaboravili da je ona u njihovoj blizini te da ih vidi i čuje, obuzelo bi ih ponekad ludilo. Vidjeli su Camillea i nastojali ga otjerati. U takvim prilikama buncali su i govorili priznanja koja su gospođi Raquin razotkrila sve. Laurent je u posljednje vrijeme zapao u neku krizu te je koješta buncao. Jednog dana bolesnica je shvatila sve. Njezino lice steglo se u strašnu grimasu. Osjetila je takav udar da je Therese pomislila kako će odjednom skočiti i početi vikati. Zatim je odmah zapala u neku jaku ukočenost (Zola, 1996: 192).

Starica je cijeli svoj život podarila svojoj djeci. Ona im je vjerovala i voljela ih. Iz tog razloga šok o saznanju kako su joj ubili sina biva još veći. Postoji li veća žrtva od majke koja saznaje da joj je sin mrtav i da ga ne može osvetiti. Ona prema svojim skrbnicima osjeća veliko gađenje.

To je za oduzetu bilo previše. Samo što nije umrla od toga. Ona je od cjelova svoje nećakinje uvijek osjećala gađenje i bijes. To je bivalo ujutro, a navečer bi je taj osjećaj gađenja i bjesnila obuzimao kad bi je Laurent uzeo u ruke da je digno iz kreveta ili spremi na počinak (Zola, 1996: 214).

Starica je žrtva dvoje ljudi koji nemaju morala pa ni osjećaja nepodobnosti takve situacije. Misle samo na sebe i kako da se oni osjećaju bolje dok starica uopće nije važna. Njihova žrtva je pasivna zbog bolesti i to im odgovara jer ih njezina pojava u sobi sprečava da se ne poubijaju. Oni ju zlostavljaju, a od toga nemaju nikakvu korist. Oni su jači dok imaju treću osobu koja ublažava njihovu samoću pa makar ta osoba bila oduzeta poput gospođe Raquin.

Kao što je prikazano prava žrtva je gospođa Raquin. Iz tog razloga prikazan je utjecaj ubojica na njezino psihičko stanje. S obzirom da Theresa nije femme fatale, njoj nije potrebna muška žrtva čijim će uništenjem ona jačati kao što je slučaj s Nanom. Sada je vidljivo da Zola stvara različite žrtve u različitim životnim situacijama. Bile one muške ili ženske nije važno jer imaju sva obilježja žrtve koja je stvorena pod utjecajem drugih ljudi.

Kumičić u romanu *Olga i Lina* prikazuje muškarca kao žrtvu žene kojom je opsjednut. Alfred je u potpunoj Lininoj nemilosti. Alfred se zaljubljuje u Linu kakvu je on stvorio u svojoj mašti. On smatra da je Lina idealna i poštena žena koja ga obožava kao i on nju.

Lina, njegova rajska Lina, bila mu je jedina misao, jedini topli i bolni uzdah ranjene duše. Sve bi on dao, sve svoje blago, vola za volom, šumu za šumom; svoju domovinu, županiju za županijom; svoje meso, komad po komad; svoju krv, kaplju za kapljom; svoj život, svoju vječnost, časak za časakom (Kumičić, 1965: 131).

Linu naziva rajskom ženom koju on mora imati unatoč svemu. Ovdje vidimo njegovu opsjednutost ženom koja će ga odvesti u propast. On Linu nađe, ona ga nagovori da se oženi bogatom Olgom kako bi imao još više novca. Taj novac ona je namijenila za svoje uživanje. Alfred poludi uz nju i ostane bez sveg svog bogatstva.

Alfred dođe kući oko deset sati ujutro. Nije bio pijan, ali oči su mu se krijesile. Opazivši suprugu, zaleti se na nju i uhvati je za grlo. Prije negoli je mogla pobjeći, sruši je na pod. Držeći je pod koljenom gledao ju je kao da je pobjesnio (Kumičić, 1965: 269).

Alfred je shvatio da Lina nije mila kao što ju je on opisivao. Ona je pokvarena žena koja je i njega dovela do propasti. On nema ništa, sve mu je uzela i njegov život je upropašten. Iz nemoći on postaje nasilan prema njoj. To mu je zadnja šansa da joj se osveti za sve što mu je učinila. Ona uspije pobjeći sa svojim stalnim ljubavnikom Arturom i ostavlja ga u jadu i bijedi s djetetom koje je ona rodila. Alfred je žrtva žene koju je volio nekom bolesnom ljubavlju. Ona uništava njega kako bi ona živjela boljim životom, a njezina joj zloća pomaže u tim trenucima. Težak je put shvaćanja da osoba koju idealiziramo ima mane kojih nismo bili svjesni.

Zadnji roman za analizu je *Gospođa Sabina*. Sabina u svome životu iskorištava mnoge. Uspješno manipulira ljudima kako bi dobila sve što zamisli. Njezina je najveća žrtva njezin muž Ivan. On je sretan što ima tako prekrasnu ženu i zahvaljujući njezinim ženskim čarima ispunjava joj sve želje.

O, i mene je obletavalo jato obožavatelja dok su mi ruže na licu cvale! Zar ne, dragi Ivane, zar to nije istina? – upita Sabina okrenuvši se prema svome mužu.

- *Sabino, ti ćeš uvijek ostati mlada! Ali si vragoljasta! – morao se nasmiješiti njezin muž, Ivan pl. Lozar (Kumičić, 1979: 17-18).*

Ivan uživa u pogledu na svoju ženu. Ona mu udovoljava kada je to potrebno da bi ispunjavao njezine želje. Ona uporno ima neke zahtjeve koje joj on mora ispunjavati. Na kraju ga ona dovodi do propasti. On u svojoj tvrtci ukrade novac kako bi skupio novu svotu novca koji je njoj potreban. Ako ne vrati novac koji je pronevjerio prijeti mu zatvor. Sabinina je lakomost to uzrokovala.

- *Sabino, Sabino, ti si me uništila! – dvajaše Lozar plačući.*
- *Šta! Ja tebe uništila? Ivane, ti me vrijeđaš! Zar je moja krivnja što već petnaest godina čekaš promaknuće? Zar sam je kriva što si ti uzimao novac iz blagajne u uredu? Jesi li mi to ikad rekao? Kad sam ti tražila novaca, dao si mi, a što sam ja mogla znati da ono nije tvoj novac? – ljutila se Sabina.*
- *Ženo, ženo, bog te čuje! – klimaše Lozar (Kumičić, 1979: 246).*

On shvaća da je Sabinina žrtva. On je podložan ženi koja ne preže ni pred čime da dobije ono što želi. Ljudi oko nje nisu joj važni, važniji joj je visoki položaj u društvu. Kako bi nastavila manipulirati mužem ona ga spašava iz te situacije varajući svoju kćer i njezinog muža. Nakon toga Ivan ponovno pristaje biti pasivan i pokoravati se svojoj ženi. Svojim neprikladnim postupcima izazvao si je velike probleme iz kojih ga je izvukla žena koja ga je u te probleme i uvalila. Ona uništava svoga muža kako bi sebe uzdigla.

Kumičić prikazuje tipične muške žrtve koje stradavaju od žena koje su im najvažnije u životu. Kod njega su žrtve muškarci koji se ne mogu oduprijeti ženskim neodoljivim čarima. Iz tog razloga gube sebe i svu stabilnost u svome životu.

Iz analize dolazimo do zaključka da Zola u *Nani* prikazuje muškog lika koji je potpuno pod Naninom vlašću i ispunjava sve njezine želje. On je žrtva njezinog načina života. U *Therese Raquin* kao žrtva je prikazana gospođa Raquin koja mora živjeti oduzeta sa ubojicama svoga sina. U tom romanu prikazana je žrtva u obliku ženskog lika. Kumičić u *Olgi i Lini* prikazuje Lininog ljubavnika koji joj omogućava bogat život i koji je kao i Nanin ljubavnik potpuno ovisan o ženi kojoj daje sve i koja ga vodi u propast. U svom drugom romanu Kumičić kao žrtvu prikazuje muža pokvarene i pohlepne žene. On je potpuno pod njezinim utjecajem i radi sve što mu ona naredi.

Iz arhetipa žrtve možemo vidjeti koliko je psihička stabilnost važna. Vrlo je lako pasti pod nečiji loš utjecaj, a još teže ga se osloboditi. Pasivnost nas često vodi u ulogu žrtve. Alegorijski je prikazano koliko negativnosti može izazvati neprihvatljivo ponašanje. No iz ovoga bi se trebala izvući pouka. Iz takvih situacija treba se izvući na vrijeme. U životu ne bi trebali biti

ničija žrtva kao što ne bismo trebali ni glumiti žrtvu. Svatko mora donositi samostalne odluke koje su za njega najbolje. Nitko drugi na to ne bi trebao utjecati jer postoji mogućnost da nam svi ne žele dobro. Alegorija stvarnog života jasno je vidljiva.

Zaključak

U radu koji nosi naslov *Alegorijsko čitanje naturalističkih Zolinih i Kumičićevih romana iz perspektive arhetipske kritike* proučavani su Zolini romani *Nana* i *Therese Raquin* te romani Eugena Kumičića *Olga* i *Lina* i *Gospođa Sabina*. Zola je predstavnik naturalizma i uzor svima koji žele pisati u spomenutom pravcu. Prvi hrvatski predstavnik naturalizma je Eugen Kumičić. Iz tog razloga izabrana su dva Kumičićeva romana koja slijede postavke navedenog pravca. U radu je proučavano nekoliko različitih problema što će biti prikazano u daljnjem tekstu.

Na samom početku rada prikazane su opće značajke naturalizma. Nekoliko autora bavilo se tim pitanjima kroz povijest pa donosimo njihove zaključke. Oni navode da naturalizam podrazumijeva poistovjećivanje sa znanošću, preciznost opisa i dokumenata, likovi koji se opisuju moraju biti preuzeti iz stvarnog svijeta, analiza društva potrebna je da bi se postavila dijagnoza života... Navedene su samo neke značajke naturalizma kako bi ih kasnije prikazali na djelima proučavanih pisaca.

Nakon prikaza općih značajki naturalizma slijedi prikazivanje istih u Zolinim i Kumičićevim romanima. Elementi naturalizma su prikazani i potkrijepljeni citatima iz djela kako bi bili što vjerodostojniji. Zola kao predstavnik naturalizma u svojim djelima ima pregršt takvih elemenata. Kumičić u nekim dijelovima uspijeva prikazati naturalističko učenje, a u nekim ne uspijeva. Negativnosti koje mu se pripisuju su crno-bijela polarizacija likova i podjela na dobre i zle likove među kojima su Hrvati dobri, a tuđinci su zli i uništavaju zemlju. Uz to nalazimo prikaz velikog rodoljublja kojemu nije mjesto u naturalističkom romanu. Česta zamjerka njegovim djelima su da u njih upliće previše romantičkih i idealističkih elemenata. Nadalje se spominje uplitanje autora u radnju što naturalizam ne dopušta. Pozitivne strane su detaljan prikaz osoba ili prostora. Uz to Kumičić vješto prikazuje i analizira tadašnje visoko društvo. Jasno prikazuje sve nedostatke zagrebačkog društva koji se u razgranatoj fabuli jasno ističu. Kao što vidimo iz priloženog njegovi romani nisu čisto naturalistički, ali on svakako uvodi naturalizam u hrvatsku književnost.

Kako bi potkrijepili navedeno ukratko je prikazano mišljenje kritike o Zolinim i Kumičićevim naturalističkim romanima. Kako bi prikazali arhetipove u naturalističkim djelima bilo je važno navesti koji su to romani naturalistički kod proučavanih autora i zašto su baš ti romani odabrani za analizu.

Nakon toga u radu se prelazi na alegorijsko čitanje iz perspektive arhetipova. Za početak je važno prikazati što je to alegorija i kako ju možemo pronaći u književnom radu. Svaki tekst ima svoje doslovno značenje koje dobivamo samim čitanjem i doslovnim shvaćanjem

pročitano. Alegorija se odnosi na preneseno značenje nekog teksta koje je bilo namjerno ili nenamjerno prikazano u tekstu. U romanima koji su temelj ovoga rada imamo prikaz života i ponašanja glavnih ženskih likova. One predstavljaju neki obrazac ponašanja koji se može definirati arhetipovima. Iz njihovih karaktera stvoreni su arhetipovi iz kojih iščitavamo alegoriju. Jasno je vidljivo kako je to primjenjivo u stvarnom svijetu i kako ti arhetipovi postoje kako bi recipijenti nešto naučili.

U radu je prikazano nekoliko arhetipova. Prvi je arhetip *femme fatale*. Oba autora u svojim djelima prikazuju jake i snažne žene koje su često destruktivne za sebe i za svoju okolinu. Kroz likove fatalnih žena vidimo žene koje se nalaze u svakom društvu i uz koje uvijek treba biti na oprezu. Idući arhetip je arhetip majke. Svi ženski likovi bili su majke u jednom periodu svog života. Njihov odnos prema vlastitoj djeci nije bio dobar. Alegorijski je prikazano kako majčinstvo nije za svaku ženu i da zlostavljanu djecu treba zaštititi. Nadalje je suprotstavljen arhetip prostitutke s arhetipom djevice. Svi ženski likovi bavili su se prodavanjem svoga tijela kako bi ostvarili svoje ciljeve. Cilj koji su željele dosegnuti najčešće je bilo materijalno blagostanje. Iz navedenog je lako iščitati alegoriju jer sve to postoji u stvarnom svijetu u kojem živimo. Arhetip djevice nalazimo samo u Kumičićevim romanima. Zola ne stvara savršene osobe jer takve ne postoje. Kumičić naginje romantizmu pa stvara savršene mlade djevojke koje nemaju mana. Svi trebaju biti svjesni da savršenstvo ne postoji, a to je vidljivo i iz pretjerane savršenosti nekih Kumičićevih likova. Na kraju imamo arhetip žrtve. Svi glavni ženski likovi svojim ponašanjem i svojim egoizmom uništavaju osobe koje su prisutne u njihovim životima. Svojim zahtjevima od ljudi prave žrtve koje svojom pasivnošću to omogućuju.

Nakon cjelokupne analize prikazano je koji su romani naturalistički i zašto je to tako. Prikazani su pozitivne i negativne strane Kumičićeva naturalizma u usporedbi sa Zolom. Kroz različite arhetipove prikazano je kako se oni mogu tumačiti, ali i alegorijski čitati.

Literatura

a) primarna literatura

1. Kumičić, Eugen, 1979. *Gospođa Sabina*, Mladost, Zagreb
2. Kumičić, Evgenij, 1965. *Olga i Lina*, Matica hrvatska, Zagreb
3. Zola, Emile, 2002. *Nana*, Nova knjiga Rast, Zagreb
4. Zola, Emile, 1996. *Therese Raquin*, Marjan knjiga, Split

b) sekundarna literatura

5. Frye, Northrop, 2000. *Anatomija kritike, četiri eseja*, Golden marketing, Zagreb
6. Josimović, Radoslav, 1967. *Naturalizam*, Obod, Cetinje
7. Myss, Caroline, 2002. *Sveti ugovori*, Dvostruka duga, Čakovec
8. Stamać, Ante, 1995. *Naziv alegorija (enciklopedijske natuknice o pridruženim pojmovima)* u zborniku Benčić, Živa i Dunja Fališevac, *Tropi i figure*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb
9. Zlatar, Andrea, 1995. *Alegorija: Figura, tumačenje, vrsta* u zborniku Benčić, Živa i Dunja Fališevac, *Tropi i figure*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb

c) tercijarna literatura

10. Barac, Antun, 1963. *Jugoslavenska književnost*, Matica hrvatska, Zagreb
11. Bogišić, Vlaho i dr., 1998. *Leksikon hrvatske književnosti*, Naprijed, Zagreb
12. Čale, Frano i dr., 1982. *Povijest svjetske književnosti, knjiga 3*, Mladost, Zagreb
13. Flaker, Aleksandar, 1976. *Stilske formacije*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb
14. Jelčić, Dubravko, 2004. *Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb
15. Ježić, Slavko, 1993. *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100-1941.*, Grafički zavod hrvatske, Zagreb
16. Kovačec, August i dr., 2005. *Hrvatska opća enciklopedija 7*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
17. Kovačec, August i dr., 1996. *Hrvatski opći leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

18. Šicel, Miroslav, 2005. *Povijest hrvatske književnosti 19. stoljeća, knjiga 3, moderna*,
Naklada Ljevak, Zagreb